

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta

Katedra biblických věd
Obor: Teologické nauky

David Ernigr

Misijní činnost apoštola Pavla v Korintu

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Doc. Dr. Petr Mareček, Th.D.

2020

*Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně
s využitím uvedených pramenů a literatury.*

.....

Podpis autora práce

Děkuji Doc. Dr. Petru Marečkovi, Th.D. za ochotné a trpělivé vedení bakalářské práce.

Bez jeho konzultací a cenných připomínek by tato práce neměla dostatečnou kvalitu.

Obsah

1. Úvod	5
1.1. Předmět a volba tématu.....	5
1.2. Struktura a metoda práce	5
2. Saul z Tarsu - farizeus	8
2.1. Původ Saulův	8
2.2. Saul v Jeruzalémě	10
2.3. Na cestě do Damašku	13
3. Pavel apoštol národů podle Skutků apoštolských.....	16
3.1. První misijní cesta a Jeruzalémský sněm	17
3.2. Druhá misijní cesta	20
3.3. Třetí misijní cesta a smrt apoštola Pavla	22
4. Působení apoštola Pavla v Korintu	26
4.1. Město Korint.....	26
4.2. Pavlova misie v Korintu podle Skutků apoštolských.....	27
4.3. Pavlův vztah ke Korintským podle Prvního listu do Korintu.....	30
4.4. Apoštolův vztah ke Korintským podle Druhého listu do Korintu	38
5. Závěr	44
5.1. Význam apoštola Pavla v minulosti	44
5.2. Význam apoštola Pavla v současnosti	45
Seznam zkratk.....	48
Seznam použité literatury	49
Internetové zdroje.....	51

1. Úvod

1.1. Předmět a volba tématu

Předmětem mé práce je misijní činnost apoštola Pavla v Korintu, jak se o ní dovídáme ze Skutků apoštolů a z Pavlových listů.

O misii a evangelizaci se zajímám dlouhodobě. Dříve jsem se misijní a evangelizační činnosti věnoval aktivně. Ke jménu Pavel mám velmi hluboký vztah, v každé etapě mého života byl nějaký významný člověk jména Pavel. Jedním z nich byl můj velmi blízký přítel z dětství, dalším třeba vedoucí oddílu, do kterého jsem chodil. Důležitým nositelem tohoto jména byl i člověk, který mě v mých počátcích života víry doprovázel a povzbuzoval. Při objevování této nové životní cesty, to byl opět Pavel, kdo dával jistotu mým krokům a svítil mi na cestu. Tentokrát už to byl ale Pavel, apoštol, jehož epištoly pro mě byly zdrojem inspirace a motivace pro křesťanský život. Oslovovala mě vášnivost a naléhavost jeho projevu, ale také jistá míra zdravé ironie a používání protikladů. Právě toho všeho je v listech do Korintu opravdu dostatek, a proto jsem si téma misie vybral jako téma pro svoji bakalářskou práci. Dalším, pro mě zásadním důvodem, je myšlenka jednoty církve. Sám jsem poznal, jak důležité je, aby společenství žilo a rostlo v jednotě Ducha svatého. Na počátku mého života víry, jsem nejprve navštěvoval evangelikální a evangelické sbory. Po počátečním nadšení z vnější srdečnosti jejích členů, jsem začal stále silněji pociťovat, jak veliké rozpory a rozdělení panují nejen mezi jednotlivými členy církve, ale primárně mezi jednotlivými církvemi a společenstvími. Také v pochopení a užívání duchovních darů zde vládla spíše chaos, než jasné učení a řád. Mé následné hledání mě vedlo spíše k tradičnějšímu a konzervativnějšímu pojetí víry. Při seznámení s mojí budoucí manželkou jsem byl již rozhodnutý a připravený vstoupit do katolické církve. Při podmíněném křtu jsem si zvolil za svého patrona sv. Pavla právě proto, že jsem i díky jeho listům mohl ve víře dozrát. Abych vyjádřil svoji vděčnost, za Pavlovu podporu a inspiraci v mém životě, pojmenoval jsem našeho prvorozeného syna jménem mně tak milého a blízkého apoštola, Pavel.

1.2. Struktura a metoda práce

V své práci představím stručný životopis apoštola Pavla, jeho misijní činnost, a to se zaměřením zejména na Korint. Práce bude členěna celkem do pěti kapitol, ve kterých se pokusím poukázat na proměnu Saula z Tarsu (Sk 9,1-2) – nemilosrdného pronásledovatele

mladé církve, ve sv. Pavla, autora textu označovaného „Chvála lásky“ (1 K 13,1-13).¹ Také budu věnovat pozornost odpovědi apoštola Pavla Korintským na jejich problémy. Nejzásadnější řešení, které Pavel předkládá, je stěžejní myšlenkou Prvního listu Korintským. Tato myšlenka je velikým lékem na nesourodost a rozdělení, které panovaly v Korintu. Jde o důraz na jednotu, a to konkrétně na jednotu v Kristu. Hlavní materiály, ze kterých budu čerpat, jsou Pavlovy listy a Skutky apoštolské v Českém ekumenickém překladu.² Doplňujícími zdroji budou komentáře k Pavlovým listům do Korintu³ a ke knize Skutky apoštolské,⁴ dále pak biblické slovníky⁵ a literatura vztahující se k sv. Pavlovi.⁶

V první kapitole v krátkosti představím Pavla/Saula – farizeje (Fp 3,5). Uvedu, kde se narodil, z jakého prostředí pocházel a co vše ho formovalo. Následně popíšu období Saula, které strávil v Jeruzalémě. Zde zdůrazním jeho nesmiřitelné pronásledování prvotní křesťanské církve. V závěru kapitoly popíšu jeho cestu do Damašku a jeho následnou proměnu v apoštola národů.

V druhé kapitole ve stručnosti představím misijní cesty apoštola Pavla. Hlavním zdrojem mi bude kniha Skutků apoštolských. Nejprve seznámím s tzv. první misijní cestou apoštola Pavla (Sk 13,1-14,28) a objasním průběh apoštolského sněmu v Jeruzalémě (Sk 15,1-35). Následně poskytnu popis tzv. druhé misijní cesty (Sk 15,36-18,22) a nakonec vylíčím průběh tzv. třetí misijní cesty (Sk 18,23-21,17) a zmíním se o závěru života apoštola Pavla.

Na začátku třetí kapitoly bude nabídnut popis města Korint s poukázáním na určitou analogii k dnešní společnosti. Korint se jeví jako město bohaté, multikulturní s mnoha kultury, které velmi připomíná dnešní svět se všemi jeho pozlátky. Pojednám o činnosti apoštola

¹L. TICHÝ, *Chvála lásky: Interpretace a účinky 13. kapitoly Prvního listu Korintšanům*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2008.

²*Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona: Nový zákon*, Ekumenický překlad, Praha: Česká katolická charita, 1987 (s vročením 1985). Označení biblických knih je převzato z této publikace.

³F.-J. ORTKEMPER, *První list Korintšanům*, Malý stuttgartský komentář – Nový zákon 7, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999; L. TICHÝ, *První list Korintským*, Český ekumenický komentář k Novému zákonu 7, Praha: Centrum biblických studií – Česká biblická společnost, 2019.

⁴K. KLIESCH, *Skutky apoštolů*, Malý stuttgartský komentář – Nový zákon 5, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999; J. R. W. STOTT, *Zápas mladé církve: Poselství skutků apoštolských*, Praha: Návrat domů, 1999.

⁵A. NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, Praha: Kalich, 1956; J. D. DOUGLAS, ed., *Nový biblický slovník*, Praha: Návrat domů, 1996.

⁶J. POLLOCK, *Svatý Pavel - Apoštol pohanů*, Praha: Návrat domů, 2003; BENEDIKT XVI., *Apoštol Ježíše Krista*, Praha: Paulínky, 2009; M. RYŠKOVÁ, *Pavel z Tarsu a jeho svět*, s exkursy S. Seifertové, Praha: Karolinum, 2014.

Pavla v Korintu, jak ji líčí kniha Skutky apoštolské. Následně se budu věnovat některým významným tématům Prvního listu Korintským. Nejprve se budu zabývat situací po Pavlově odchodu, kdy se v církvi vytvořily různé frakce, a kdy je apoštol postaven před volbu, kterou z nich podpoří. Apoštol ale nepodporuje ani ty, kteří se zaštiťují jeho jménem. Volá pouze po jednotě, pro kterou je jediným základem Ježíš Kristus (srov. 1K 3,11). Dále se zaměřím nad problematikou večeře Páně v 1K 12,17-34, kde sobectví a nadutost způsobily roztržičnost Kristova těla. Rovněž obrátím pozornost na text 1K 13,1-13 a budu se zamýšlet nad pravou charakteristikou lásky a jednoty, která z ní pramení. Nakonec pak bude následovat rozbor učení o duchovních darech, ve kterém povedu úvahu rovněž nad paralelou mezi Korintskými a současnými charismatiky. Poslední část třetí kapitoly bude soustředit na témata, která se objevují v Druhém listu Korintským. Skupiny, které se v Korintu zformovaly, zpochybňovaly nejen misijní práci Pavlova, ale i jeho apoštolství. Pavel v 2 K svou apoštolskou službu nejen obhajuje, ale usiluje také o smír s obcí. Tohoto smíru se mu bohudík daří dosáhnout. Pavel právě i díky tomu nelituje, že Korintským způsobil zármutek. Tento zármutek byl podle Boží vůle a vedl nejen k obnově vztahu k apoštolovi, ale hlavně k znovunastolení jednoty společenství.

V závěru, ve čtvrté kapitole, se budu zamýšlet, jak zásadní význam měl apoštol Pavel pro formování prvotní církve a jaké důrazy jeho učení jsou důležité i pro dnešní dobu.

2. Saul z Tarsu -farizeus

2.1. Původ Saulův

„Saul, kterému také říkali Pavel“ (Sk 13,9) se narodil mezi lety 5. - 10. n. l ve městě Tarsu. Datum pouze odhadujeme a to na díky listu Filomenovi, kde o sobě mluví jako o starci (srov. Fm 9). List byl patrně napsán v Římě kolem r. 62. Podle pseudo-Hippokrata šlo o tzv. 6 období lidského života. Jedná se tedy o rozmezí mezi 49 – 56 rokem života.⁷ Následně nám ještě pomáhají upřesnit Pavlův věk události, které popisují kamenování Štěpána (srov. Sk 7,58). Zde je Saul naopak vylíčen jako mládenec, tedy muž ve věku mezi 21- 28 lety.⁸ Pokud jde o absolutní chronologii Pavlova života, k jejímu stanovení nám slouží tzv. delfský nápis, z něhož se dá určit velmi pravděpodobná doba Gallionova prokonzulátu v Korintu v létech 51-52 po Kr., o které nalezneme zmínku v souvislosti s apoštolem Pavlem v Sk 18,12.⁹

Pavel pocházel z Tarsu. Toto město leželo na jihovýchodě Malé Asie na Killikijské pláni. Bylo zavlažováno řekou Cydnus, která se po 16 km vlévala do Středozemního moře. Dolní tok řeky byl splavný a tak se ve městě mohl vybudovat prosperující přístav.¹⁰ Město asi můžeme ztotožnit s městem Tarsis o kterém se píše v Gn 10,4. Text ukazuje na řecké osídlení asi 2000 př. n. l., protože mluví o synech Jávánových. Tento helénský vliv ještě posílil, když r. 333 př. n. l. dobyl Killikii na svém tažení na východ Alexandr Veliký. Tento slavný vojevůdce a válečník se zde i nějakou dobu léčil. V r. 171-170 př. n. l. daroval městu Antiochus IV. Epifanes mnohé výsady a město se stalo svobodným a nezávislým. V r. 104 př. n. l. bylo z Killikie učiněna římská provincie a v r. 25 př. n. l. se stal Tarsus jejím hlavním městem. Jednalo se tak o město neznámé, jak píše Pavel (srov. Sk 21,39). Bylo to pulsující obchodní centrum, do kterého putovalo zboží nejen z Řecka, ale i Asie. Prosperita města občanům umožňovala věnovat se také vědě a filozofii. V Pavlově době zde vyučoval např. řecký stoik Athenodoros, který byl učitelem a rádčem císaře Augusta.¹¹

Apoštol vyrůstá ve zbožné židovské rodině, která vyznávala farizejský směr (srov. Sk 23,6). Podle tradice, kterou poskytuje Jeroným, jeho rodiče pocházeli z galilejské Giskaly (*De viris*

⁷ G. BORNKAMM, „πρέσβυς κτλ“, *ThWNT* 6 (1959), str. 682-683.

⁸ Srov. J. MURPHY-O'CONNOR, *Paul: A Critical Life*, Oxford: Oxford University Press, 1997, str. 2-3.

⁹ Viz dále L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, Svitavy: Trinitas, 2003², str. 165-167.

¹⁰E. M. BLAIKLOCK, „Tarsus“, in *Nový biblický slovník*, ed. J. D. Douglas, Praha: Návrat domů, 1996, str. 1021.

¹¹A. NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, str. 401.

illustribus 5). Pavel sám dosvědčuje, že jeho předkové náleželi k rodu Benjamin (srov. Ř 11,1; Fp 3,5).

V Novém zákoně je uváděn pomocí dvou jmen „Saul, kterému také říkali Pavel“ (Sk 13,9). Semitské jméno „Saul“ (řecky Σαῦλος/Σαούλ, což je přepis hebrejského שָׁאֵל [Šaúl], tj. „vyžádaný“), které nalezneme pouze ve Skutcích apoštolů, mohl obdržet kvůli příslušnosti jeho rodiny ke kmenu Benjamín (Ř 11,1), jelikož král Saul též do něj patřil (1 S 9,1-2). Latinské jméno Pavel (řecky Παῦλος = latinsky *Paulus*, tj. „malý, nepatrný“) bylo zřejmě hlavním jménem (tzv. *cognomen*).¹²

Jeho rodina měla občanství římské a města Tarsu (srov. Sk 21,39; 16,37; 22,28). Nevíme, jestli ho dostali za zásluhy, nebo si jej koupili. V Římské říši bylo toto občanství velmi ceněno a Pavlovi na jeho cestách přišlo nejménou vhod.

Občanství města Tarsu jim zůstalo i po městské reformě, která probíhala r. 14 př. n. l. V této reformě ztratili občanství města ti, kteří se nemohli prokázat větším peněžitým, nebo jiným majetkem.¹³ Pavel tak pravděpodobně pocházel ze zámožnější rodiny, která se věnovala výrobě stanů. Stany z Tarsu byli vyhlášené a mnoho obchodníků, poutníků a vojáků je používalo. Jednalo se o stany ze zpracované hrubé koží vlny nebo lněných vláken. Z těchto materiálů se šily nejen stany, ale i rohože.¹⁴ Pavel se tomuto řemeslu vyučil u svého otce. Učitelé zákona nebyli nijak hmotně podporováni. Museli se tak živit prací svých rukou a Pavel v tomto pokračuje i po svém obrácení (srov. Sk 18,3).

Jako syn farizejův svoje vzdělání získal doma a v synagoze. (srov. Fp 3,5) Zbožní Židé nedávali své potomky do pohanských škol. V synagogách probíhala výuka tak, že žáci sborově opakovali texty Tóry po správci synagogy. A to tak dlouho, dokud je dokonale nevyslovovali. Dále se učili psát na papyrus hebrejské znaky a tímto způsobem si opatřovali opis Písma. Žák měl do svých třinácti let zvládnout židovskou historii, proroky a žalmy.¹⁵

V synagoze se ale také setkává s řečtinou, protože Tóra se v diaspoře běžně četla v jejím řeckém překladu - Septuagintě. I v jeho okolí se řečtina používala zcela běžně a tak Pavel

¹² Srov. H. BALZ, „Παῦλος“, *EWNT* 3 (1983), sl. 139-145; G. SCHILLE, „Σαῦλος, Σαούλ“, *EWNT* 3 (1983), sl. 560-561; J. HELLER, *Výkladový slovník biblických jmen*, Praha: Advent-Orion, 2003, str. 436 a 532.

¹³ J. POLLOCK, *Svatý Pavel - Apoštol pohanů*, str. 10.

¹⁴ BENEDIKT XVI., *Apoštol Ježíše Krista*, str. 14.

¹⁵ J. POLLOCK, *Svatý Pavel - Apoštol pohanů*, Praha: nakladatelství Návrat domů, 2003, str. 12.

ovládal tento jazyk na velmi dobré úrovni. Tuto znalost můžeme vypožorovat v jeho listech, kde se setkáváme s hovorovým interdialektem Koiné.¹⁶

Město Tarsus bylo také místem velké vzdělanosti. Byla zde univerzita, na které vyučoval např. již zmíněný Athenodoros anebo Nestor. V Tarsu byly rozličné filozofické školy, nejsilněji však byly zastoupeny školy stoické. Apoštol chtěl být všem vším, jak vyznává (srov. 1 K 9,20-22). Když se tedy setkává s filozofy, tak mluví jejich jazykem. Například na Areopagu cituje stoika Arata (Sk 17,28), který také pocházel z Killikie.¹⁷ Jindy zase můžeme najít v jeho listech citaci s odkazem na starověkou filozofii. (srov. Tt 1,12). Tato znalost se mu hodí na jeho misijních cestách, kde je konfrontován nejen s jinými náboženstvími, ale i s různými filozofickými směry.

Apoštol se filozofii nejen orientuje, ale dokáže na ni reagovat z pohledu nové cesty. To je pro ranou církev velmi důležité. Jako Žid vyrůstající v diaspoře v sobě spojuje přirozeně židovství s helénismem a toto spojení ho předurčuje pro misijní službu mezi pohany.

2.2. Saul v Jeruzalémě

Pravděpodobně ve svých třinácti letech se Pavel vydává doplnit vzdělání v Tóře a tradici otců (srov. Mk 7,3). V tomto věku se už hledělo na chlapce jako na syna přikázání.¹⁸ Bylo velké privilegium pokračovat ve studii v Jeruzalémě. Ve městě už s největší pravděpodobností někdy byl, a to s rodiči, kteří jistě putovali jako zbožní Židé do chrámu (srov. L 2,41-52). Ze Skutků apoštolů se pak později dovídáme, že jeho setra žila v Jeruzalémě. Můžeme předpokládat, že bydlel u ní (srov. Sk 23,16), když se po svém obrácení vydal do Jeruzaléma, kde strávil 14 dní (srov. Ga 1,18).

Jak asi zapůsobilo na toto svaté místo mladého Saula? Nacházel se v samém středu náboženského života vyvoleného národa. Studium Tóry/Zákona chce proniknout hlouběji do židovství, aby se mohl stát učitelem Zákona a aby mohl předávat zjevení jediného pravého Boha dalším generacím. Přidává se ke škole Gamalielově (srov. Sk 22,3).

¹⁶ Zdroj Wikipedia, viz odkaz: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Koin%C3%A9> (citováno 10. 5. 2020).

¹⁷ J. R. W. STOTT, *Zápas mladé církve*, str. 291.

¹⁸ BENEDIKT XVI., *Apoštol Ježíše Krista*, str. 14.

Význam jména Gamaliel je „Odměnil Bůh; má odměna je Bůh“.¹⁹ Gamaliel byl nejen učitelem Zákona, ale rovněž představitelem Sanhedrinu, což byla židovská rada (Sk 5,34). Těšil se všeobecné úctě a nazývali ho Rabban, to znamená, náš učitel. Jde o významnější titul nežli Rabbi, kteří někteří vztahovali na Ježíše a který znamená pouze můj učitel. Byl představitelem liberálnějšího křídla farizejů. Pokračovatelem velikého Hillela a oponentem konzervativnějšího farizejského směru, který představoval Šamaj a jeho žáci.²⁰

Jak pro Pavla, takale i pro ostatní židy byl Ježíš Kristus nepřijatelný z několika důvodů. První důvod byl způsob, jak Ježíš zemřel. Izraelité si ukřižování spojovali s prokletím, a to na základě textu Dt 21,23: „kdo byl pověšen, je zlořečený Bohem“ (srov. Ga 3,13). I když to platilo na tzv. naražení na kůl po vykonané popravě. I proto byla pro židovský národ představa mesiáše, který visel na kříži, zcela nepředstavitelná. I pro Římany byl kříž místem potupy. Popravovali se tak pouze otroci a barbaři.²¹ Paradox vykoupení skrze kříž je i dnes mnohým zastřen a to nejen vyznavačům židovství.

Druhým důvodem bylo, že vyvolený národ očekával spíše politického mesiáše. Ten se měl podle mnohých, postavit do národně osvobozenického boje a vysvobodit Izraelity z područí Říma. Takového zachránce očekávali např. Zéloti, ale i mnozí další. Dokonce i velmi duchovně založené společenství v Kumránu očekávalo, že skrze mesiáše dojde k celosvětové vládě vyvoleného národa.

Ježíš Nazaretský, také nepokračoval ve studiu u žádného věhlasného učitele, jako např. Pavel. I když se protivníci podívovali nad jeho moudrostí, s poznámkou: „Odkud to ten člověk má, vždyť ho nikdo neučil“ (srov. L 2,46-47). Přesto byl v jejich očích nedůvěryhodný a snažili se jej chytit do pasti (srov. J 8,3-11; Mt 22,15-21). To se jim sice nepodařilo, ale stejně jim to nebránilo, aby Ježíše obvinili ze zlehčování a nedodržování Zákona. To bylo v Izraeli velmi závažné obvinění. Vždyť všechno jejich úsilí se zabývalo tím, jak Zákon naplnit. Ježíš Kristus ale Zákon dodržoval a vedl k tomu i své učedníky (srov. Mt 5,17-19). Pokud se někdy mohlo hledět na jeho jednání, jako např. uzdravování v sobotu, jako na porušení Zákona, pak Ježíš dokázal takovéto jednání rozumně obhájit (srov. Mt 12,9-14; Mk 2,23-3,6; L 13,10-17). Vyvolený lid to ale nechápal, přesně jak je napsáno v prologu Janova evangelia: „Přišel do

¹⁹J. HELLER, *Výkladový slovník biblických jmen*, str. 140.

²⁰J. D. DOUGLAS, „Gamaliel“, in *Nový biblický slovník*, ed. J. D. Douglas, Praha: Návrat domů, 1996, str. 262-263.

²¹L. TICHÝ, *První list Korintským*, str. 34.

vlastního, ale vlastní ho nepřijali.“ (srov. J 1,11). Položil totiž revoluční důraz na plnění prvních dvou přikázání, ze kterých vyplívá dodržování všech ostatních (srov. Mt 22,40).

Pavel tak přijal postoj, jaký zastávala většina národa i farizejů. Ježíš byl v jejich očích rouhač, který o sobě neprávem tvrdil, že je mesiáš. Podle představitelů židovského národa, nevstal z mrtvých, jak tvrdili jeho učedníci. Ti měli naopak jeho tělo ukrást a tak dokonat svoji lež (srov. Mt 28,11-15). Proto je potřeba tyto lháře a rouhače zastavit a to jakýmkoliv způsobem.

I když se někteří farizejové i kněží přidávali k novému směru, tak valná většina z nich zůstávala i přes zjevné zázraky, jakými byly např. obrácení třech tisíc osob po Petrově kázání (srov. Sk 2,41), ochrnutý žebrák (srov. Sk 3,2-10), vyvedení apoštolů z vězení (srov. Sk 5,18-24) aj. (srov. Sk 2,43), ve svém odporu. Tento odpor, se proměnil v otevřené pronásledování. K těmto pronásledovatelům církve patřil i Pavel, jak se zahanbením později vyznává (srov. 1 K 15,9). Skutky apoštolské dokonce popisují, jak Saul hlídal pláště při kamenování prvního mučedníka Štěpána a jak jeho smrt schvaloval (srov. Sk 7,58).

Po tomto prvním pronásledování, se učedníci rozprchli po Judsku a Samaří (srov. Sk 8,1). Jak si všímá John R. W. Stott ve své knize *Zápas mladé církve*, tak smrt Štěpána vedla církev k první misii mimo Jeruzalém.²² A to hlavně do Samaří, kde se o ni nejvíce zasadil další jáhen, Filip (srov. Sk 8,5-8). Později je skrze jeho službu osloven i správce pokladu etiopské královny a evangelium se tak začíná šířit i za hranice Izraele (srov. Sk 8,26-39).

Na začátku osmé kapitoly knihy skutků čteme, jak Saul zatím ničil církev. Vcházel do domů, odvlékal muže i ženy a zavíral je do vězení (srov. Sk 8,3). Pro slovo ničil je v originálu použit výraz *λυμαίνομαι*. Je to jediné použití tohoto slova v Novém zákoně. Ve Starém zákoně je použito v Ž 80,14, a to ve významu divokých kanců, kteří ničí vinici.²³ Nevíme, jestli už Lukáš církev vnímal jako vinici Páně, ale spíše chtěl zdůraznit, že Pavlovo jednání bylo iracionální a nevhodné. Díky své cholerické povaze jednal opravdu jako rozrušené zvíře a nebyl přípustný žádným argumentům. Jak sám říká v promluvě před králem Agripou: „Také já jsem se ovšem domníval, že musím všemožně bojovat proti jménu Ježíše Nazaretského. A to jsem v Jeruzalémě v skutku dělal. Když jsem k tomu dostal od velekněží plnou moc, dal jsem

²² J. R. W. STOTT, *Zápas mladé církve*, str. 147.

²³ J. R. W. STOTT, *Zápas mladé církve*, str. 170.

mnoho věřících uvěznit a když měli být usmrceni, schvaloval jsem to. Po všech synagogách jsem je často dával trestat a nutil je, aby se rouhali. Jako smyslů zbavený jsem se chystal pronásledovat je i v cizích městech“ (srov. Sk 26,9-11). Tentokrát na něj jeho učitel Gamaliel už neměl pozitivní vliv. On totiž zaujal velmi moudrý postoj. Když totiž velerada předvedla apoštoly kvůli jejich svědectví, promluvil ke shromáždění a doporučil je propustit. Protože, je-li toto dílo z Boha, tak proti němu nic nezmůžou a není-li, rozpadne se samo. (srov. Sk 5,34-39).

2.3. Na cestě do Damašku

Saul ve své zaslepené nenávisti nepolevoval. Doslechl se, že nová sekta se rozrůstá i mimo Jeruzalém. A to konkrétně v Damašku, kde měli znesvěcovat místní synagogu. Vydal se proto k veleknězi a vyžádal si od něho doporučující listy, aby mohl vyhledávat ty, kteří se hlásí ke křesťanské komunitě a k jejímu učení,²⁴ a v poutech je přivést do Jeruzaléma (srov. Sk 9,1-2).

Pavel doporučující listy dostává a spolu s doprovodem se vydává na cestu. V tehdejší době se jednalo asi o týdenní cestu, protože vzdálenost mezi Jeruzalémem a Damaškem je přibližně 300 km. Přibližně na konci cesty, před Damaškem dochází k Pavlovu obrácení. Lukáš nám tuto scénu ve Skutcích apoštolských popisuje dokonce třikrát (srov. Sk 9,1-19; 22,3-21; 26,2-23). Z toho dvakrát ji vsune do Pavlovy řeči (srov. Sk 22,3-21; 26,2-23). Sám Pavel tuto scénu ve svých listech moc nepopisuje, asi proto, že předpokládá její všeobecnou známost v církvi. Píše o svém obrácení pouze na třech místech (srov. Ga 1,15; 1 K 9,1; 15,8). Předně kvůli obhajobě svého apoštolství, protože i jemu se dostalo té milosti vidět Pána, jako ostatním apoštolům. Vybírám první líčení ze Skutků apoštolských.

Jedná se o popis Pavlovy cesty do Damašku a jeho obrácení: *„Saul nepřestával vyhrožovat učedníkům Páně a chtěl je vyhladit. Šel proto k veleknězi a vyžádal si od něho si od něho doporučující listy pro synagogy v Damašku, aby tam mohl vyhledávat muže i ženy, kteří se hlásí k tomuto směru, a přivést je v poutech do Jeruzaléma. Na cestě, když už byl blízko Damašku, zazářilo kolem něho náhle světlo z nebe. Padl na zem a uslyšel hlas: "Saule, Saule, proč mne pronásleduješ. Saul řekl: "Kdo jsi, Pane?" On odpověděl: "Já jsem Ježíš, kterého ty pronásleduješ. Vstaň, jdi do města a tam se dozvíš, co máš dělat." Muži, kteří mne*

²⁴ Ve Skutcích apoštolů se v Sk 9,2 poprvé objevuje výraz ἡ πόλις jako označení křesťanské komunity a jejího učení (srov. též Sk 19,9.23; 22,4; 24,14.22). Viz dále J. A. FITZMYER, *The Acts of the Apostles*, AncB 31, New York: Doubleday, 1998, s. 423-424.

doprovázeli, zůstali stát a nebyli schopni slova; slyšeli sice hlas, ale nespátřily nikoho. Saul vstal ze země, otevřel oči, ale nic neviděl. Museli ho vzít za ruce a dovést do Damašku.“ (srov. Sk 9,1-8).

Je zajímavé, že ani Pavel a ani tradice nic neříkají, jaký měla tato událost dopad na jeho spolupracovníky. Také pro ně to zcela jistě musela být výjimečná událost. Naproti tomu víme dobře, jak tato událost proměnila Pavlův život. Světlo ho sice oslepilo na úrovni smyslů, ale v duchovní rovině se mu naopak zrak otevřel. On, který byl tak rozhodným pronásledovatelem Ježíše Nazaretského, se stává jeho vyznavačem.

Pomocníci, tedy vzali Saula/Pavla za ruce a odvádějí ho do města. Muž, který měl tvrdě potírat své odpůrce, přichází teď slepý a zlomený (srov. Sk 9,8). Druhové ho přivádějí na původní místo ubytování, kterým je Judův dům (srov. Sk 9,11). Juda je pravděpodobně význačný muž Damašské obce, když má tu čest u sebe ubytovat vyslance velekněze. Asi je sám velmi překvapen tím, co se před jeho očima odehrává. Pavla přivádějí slepého a bezmocného. Nechává se zavést do pokoje, který je pro něj připravený. Odmítá veškeré jídlo, pití i společnost. A to po dobu tří dnů (srov. Sk 9,9). Co asi probíhá v Pavlově mysli? Domnívám se, že v Pavlovi asi probíhal celkový vnitřní přerod. Byla mu zjevena, revoluční pravda, se kterou se jeho mysl musela vypořádat. A nejen mysl, ale i srdce podporované jeho vášnivou povahou, se muselo zaměřit jiným směrem. Jistě mu v tom jeho nový Mistr a Pán pomáhal. Když tedy přichází Ananiáš, jeden člen křesťanské komunity, je už Pavel připraven na Boží jednání. Učedník na něj vkládá ruce a Saulovi/Pavlovi se navrácí zrak. Potom se nechává pokřtít a Ananiáš ho přivádí k těm, které měl pronásledovat (srov. Sk 9,17-19).

Juda se to, co se přesně stalo, dozvídá za několik dní. Pavel vystupuje v synagoze a prohlašuje novou cestu za pravdivou vyznáním, že Ježíš je Boží Syn. Všichni se velmi podivují (srov. Sk 9,20-21). Ale Juda není, tolik překvapen, jen se mu potvrdilo to, co již tušil.

To, co se stalo, dovedlo Pavla k tomu, že vše, na čem mu doposud záleželo, začal považovat za nicotné a zbytečné. I svoji vlastní spravedlnost, se kterou chtěl obstát před Bohem, odmítá a přijímá pouze ospravedlnění v Kristu (srov. Fp 3,7-9). Toto setkání s oslaveným Kristem mu umožnilo rozšířit své srdce a stát se všem vším (srov. 1K 9,20-22). Pavel věděl, že je to z pouhé Boží milosti a tak mohl vyznat: *„Jeho služebníkem jsem se stal, když mě Bůh obdaroval svoji milostí a působí ve mně svou mocí: mně, zdaleka nejmenšímu ze*

všech bratři byla dána ta milost, abych pohanům zvěstoval nevystižitelné Kristovo bohatství a vynesl na světlo smysl tajemství od věků ukrytého v Bohu, jenž vše stvořil“ (srov. Ef 3,7-9).

Pavel po svém obrácení odchází do Arábie: „*Tedy jsem nešel o radu k žádnému člověku, ani jsem se nevypravil do Jeruzaléma k těm, kteří byli apoštoly dříve než já, nýbrž jsem odešel do Arábie a potom jsem se zase vrátil do Damašku“.*(srov. Ga 1,16b-17). Tady pravděpodobně působí i misijně, ale domnívám se, že zde přijímá evangelium od samotného Ježíše Krista. Sám vyznává: „*Ujišťuji vás, bratři, že evangelium, které jste ode mne slyšeli, není z člověka. Vždyť já jsem je nepřevzal od žádného člověka ani se mu nenaučil od lidí, nýbrž zjevil mi je sám Ježíš Kristus.“* (srov. Ga 1, 11-12). Tímto vyznáním, ještě více zdůrazňuje své apoštolství. Nejen, že viděl Pána, ale stejně jako ostatní apoštolové byl od něj samotného vyučen.

Přichází zpátky do Damašku a teprve po třech letech po svém obrácení, odchází do Jeruzaléma. Zde se setkává s Petrem a zůstává s ním čtrnáct dní. (srov. Ga 1,18)

Pavel z Jeruzaléma odchází do Tarsu v Kilikii (srov. Sk 9,30). Nevíme přesně, jak dlouho zůstává v Tarsu. Pavel sám píše, že odešel do Kilikie a Sýrie (srov. Ga 1,21). Zřejmě tedy nepůsobil jenom ve svém rodném městě, ale i v těchto provinciích. Následně pro něj přichází Barnabáš a zve ho k společnému dílu do Antiochie (srov. Sk 11,25-26). Pavel se tak dostává na místo, které mu bude základnou, nejen pro první misijní cestu.

3. Pavel apoštol národů podle Skutků apoštolských

Autorem Skutků apoštolských je podle tradice (Muratoriho zlomek, Irenej, Klement Alexandrijský, starý prolog k Lukášovu evangeliu), i podle názoru mnohých odborníků a biblistů Lukáš, jeden z evangelistů, lékař a spolupracovník apoštola Pavla (srov. Ko 4,14, Fm 24; Tm 4,11), jenž promlouvá na několika místech ve Skutcích apoštolů, které jsou formulovány v první osobě množného čísla (Sk 16,10-17; 20,5-15; 21,1-18; 27,1-28,16). Kniha Skutky apoštolů byla sepsána až po evangeliích, pravděpodobně mezi lety 80-90 po Kr. Místem vzniku se udávají Řecko, Antiochie, Efez, Makedonie, nebo dokonce Řím.²⁵ Tradici o autorovi Skutků apoštolů nelze potvrdit a rovněž není možné zcela vyloučit. Místo sepsání Sk se nedá rovněž jednoznačně stanovit.²⁶

Struktura knihy Skutků apoštolských podle kapitol:

Předmluva: 1,1 – 3

Církev v Jeruzalémě: 1,4 – 8,3

Církev v Judsku a Samařsku: 8,4 – 12,23

Církev mezi národy: kapitola 13,1 – 28,31

Pavlova první misijní cesta: 13,4 – 14,28

Apoštolský sněm v Jeruzalémě: 15,1 – 15,30

Pavlova druhá misijní cesta: 15,36 – 18,22

Pavlova třetí misijní cesta: 18,23 – 21,17

Zatčení a uvěznění Pavlovo: 21,18 – 28,31

Kniha skutků není sepsána jako historický fragment. Nebyla napsána jako záznam historických událostí, i když i ty samozřejmě popisuje. Cílem knihy skutků je poukázat na teologický pohled dějin spásy. Nyní nastává období církve, které bude trvat až do Parusie.²⁷ Tato církev je prozatím malá a pronásledovaná, Lukáš nám zde ale ukazuje, že ani pronásledování a vnitřní rozpory a vnější nepřítel nemohou nijak zastavit šíření evangelia, ke kterému tak intenzivně dochází.

²⁵J. L. SÝKORA - J. HEJČL, *Čtení z Písma svatého, Nový zákon – Skutky a listy apoštolské*, III. díl, v edici „Vše pro katolickou akci“, Olomouc, 1947.

²⁶Viz dále L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, Svitavy: Trinitas, 2003², str. 135-137.

²⁷K. KLIESCH, *Skutky apoštolů*, str. 15-16.

3.1. První misijní cesta a Jeruzalémský sněm

První misijní cesta apoštola Pavla se uskutečnila mezi lety 46-49 n. l. Jeho společníky byli Barnabáš, levita, původem z Kypru (srov. Sk 4,36) a Jan Marek. Ten pocházel z Jeruzaléma a v domě jeho matky se dokonce scházela církev (srov. Sk 12,12). Na cestu vyšli z Antiochie, kde Pavel s Barnabášem dlouhodobě působili. Patřili do úzké skupiny proroků a učitelů, kteří se modlili a postili, když přijali jejich povolání k misii. Představitelé antiošské církve na ně vkládají ruce a propouštějí je ke zvěstování evangelia. (srov. Sk 13,1-3) Odcházejí do Seleukie, která je přístavním městem pro Antiochii a která je vzdálena asi 25 kilometrů.²⁸ Odtud odplouvají na Kypr, rodiště Barnabáše. Dopluli do Salaminy, která byla obchodním centrem na východě ostrova Kypr. Zde kázal v synagogách a následně procházejí celým ostrovem na západ až do města Páfu. Tato cesta je přibližně 145km dlouhá a během této cesty apoštol i jeho přátelé misijně působili, kdykoli měli příležitost.²⁹ V Páfu jsou pozváni k místodržiteli Sergiovi Paulovi. Byl to římský aristokrat, který vynikal vzdělaností a touhou po poznání jak nám dokazuje historik Plimus. Byl obklopen umělci, filozofy a různými mágy.³⁰ Jedním z nich byl židovský prorok Elymas - Bar-Jezus, který se našel prokonzula odvrátit od víry. Pavel, naplněn Duchem svatým, pronesl: *„Ty svůdce všeho schopný, synu ďáblův, nepříteli Boží spravedlnosti, kdy už přestaneš podvracet přímé cesty Páně? Nyní na tebe dopadne Boží trest: Oslepneš a neuzříš sluneční světlo, dokud se nad tebou Bůh neslituje.“* Tu Elymase náhle obestřela mrákota a tma, tápal kolem sebe a hledal, kdo by ho vedl za ruku“.(srov. Sk 13,10-11) Nakonec tedy ten, kdo druhé oslepoval, byl sám oslepen Boží mocí.³¹ Když prokonzul uviděl, co se stalo, plný údivu, přijal Pánovo učení a trojice misionářů odcestovala do Perge v Pamfylii. Zde však Jan Marek své společníky opouští a vrací se do Jeruzaléma (srov. Sk 13,13). Nevíme z jakého důvodu, snad proto, že se vedení misijní cesty ujímá Pavel. To se nemuselo Janu Markovi líbit, jako bratranec Barnabášův mohl vnímat své vedoucí postavení ve skupině, ale samozřejmě důvody mohly být i jiné.³²

²⁸ J. A. THOMPSON, „Seleukie“, in *Nový biblický slovník*, ed. J. D. Douglas, Praha: Návrat domů, 1996, str. 914.

²⁹J. R. W. STOTT, *Zápas mladé církve*, str. 221.

³⁰J. L. SÝKORA - J. HEJČL, *Čtení z Písma svatého, Nový zákon – Skutky a listy apoštolské*, III. díl, str. 157.

³¹J. L. SÝKORA - J. HEJČL, *Čtení z Písma svatého, Nový zákon – Skutky a listy apoštolské*, III. díl, str. 158.

³²J. R. W. STOTT, *Zápas mladé církve*, str. 223.

Další zásadní změnou je, že od této chvíle Lukáš nenazývá Pavla Saulem, ale už jej výhradně ho jmenuje Pavlem. Jedná se o okamžik, kdy Pavel získává pro křesťanství prvního pohana.³³Z dvojice Barnabáš – Saul, se stává Pavel – Barnabáš.

Z Perge dvojice putovala do Pisidské Antiochie, kde jsou v synagoze duchovními vybídnutí k promluvě. Slova se ujímá Pavel a Lukáš nám předkládá celé jeho kázání. Tato promluva je vedena k židovským posluchačům a tak je plná starozákonních odkazů a citací.³⁴Pavlovo kázání mnohé posluchače oslovilo a příští sobotu chtějí apoštolům naslouchat i pohané. Židy takový úspěch popudil a začali se Pavlovi vysmívat. Pavel se obrací k pohanům, kteří s radostí evangelium přijímají. Nakonec jsou misionáři na nátlak židů z města vyhnáni (srov. Sk 13,14-50). Služebníci následně přicházejí do Ikonía, kde v synagoze uvěřilo mnoho židů a Řeků. Zbývající židé podněcují pohany proti Pavlovi a jeho společníkům. Město se rozděluje, jedni jsou s židy, druzí s učedníky. Židé jsou dokonce rozhodnutí jednat násilně a taky misionáři odcházejí do Derbe a Lystry (srov. Sk 14,1-6). Divy a zázraky provázely apoštoly během celé misijní cesty, v Lystře se stal ale jeden výjimečný. Muž, od narození chromý, začal po Pavlově výzvě chodit. Pohané si z počátku mysleli, že k nim sestoupili bohové. V Pavlovi, který hovořil, spatřovali boha řečnictví Herma.³⁵ O Barnabášovi si mysleli, že je samotný nejvyšší řecký bůh Zeus. Kněz Diova chrámu spolu s místním lidem se dokonce chystali obětovat ověčené a ozdobené býky. Pavlovi se jen taktak podařilo této oběti zamezit. Přesvědčovali přítomné, že nejsou žádní bozi, že jsou obyčejní lidé z masa a krve a snažili se poukázat na Boha, jako jediného stvořitele a tvůrce zázraků. Když toto všechno viděli Židé, podnítli dav k tomu, aby Pavla kamenoval. Pavel tak vlastně prožil podobný příběh, jako jeho učitel a Pán. Ježíše také provolávali králem při vjezdu do Jeruzaléma (srov. Mt 21,5-11) a později, v podstatě ten samý dav volal před Pilátem po jeho ukřižování (srov. Mt 27,20-26). Pavla přestali kamenovat až ve chvíli, kdy si mysleli, že je mrtvý. Ten však, jako zázrakem přežil a navzdory svým zraněním a vyčerpání byl schopen dalšího dne až do Derbe. Toto město bylo vzdáleno asi 100 kilometrů a pro Pavla, v jeho stavu, muselo jít o naprosto nadlidský výkon ujít takovou vzdálenost (srov. Sk 14,19-20).³⁶ Evangelizace v Derbe proběhla velmi úspěšně,

³³ Pokud jde o rozličné návrhy výkladu verše Sk 13,9, viz J. A. FITZMYER, *The Acts of the Apostles*, AncB 31, New York: Doubleday, 1998, s. 502-503.

³⁴ J. R. W. STOTT, *Zápas mladé církve*, str. 224.

³⁵ J. L. SÝKORA - J. HEJČL, *Čtení z Písma svatého, Nový zákon – Skutky a listy apoštolské*, III. díl, v edici „Vše pro katolickou akci“, 1947, str. 164.

³⁶ J. R. W. STOTT, *Zápas mladé církve*, str. 236.

učedníci zde získali mnoho nových následovníků Krista a mohli se tak vydat na zpáteční cestu (srov. Sk 14,21). Pro návrat do Antiochie si nevybrali kratší a bezpečnější cestu přes Killikii, kde by se mohli zastavit v Palově rodném Tarsu. Tímto městem bude Pavel procházet až při druhé a třetí misijní cestě. Zpět se vracejí přes galatská města Lystru, Ikonii a Antiochii Pisidskou, tedy města, kde se setkali s pronásledováním. Prokázali tím nejen svojí statečnost, ale také opravdovou starost o nově vzniklé církve. Uvědomovali si, že tato nová společenství, aby obstála, potřebují pastýře, kteří je naučí, jak růst v nepřátelském prostředí.

Apoštolové přicházejí s povzbuzením, že do Božího království často vcházíme skrze utrpení a osobní oběť. Po modlitbě spojené s postem zde ustanovují starší (srov. Sk 14,22-23) Přes Pisidii a Pamfílii, se vrací do Perge, kde tentokrát káže evangelium. Z Attálie odplouvají do Antiochie, kde vydávají svědectví o jejich misijní činnosti (srov. Sk 14,24-27).

Jeruzalémskému sněmu předcházela konflikt v Antiochii. Do místní církve dorazili někteří hosté z Judska a začali šířit učení, že bez obřízky nemohou být věřící spaseni. Pavel a Barnabáš se jasně postavili proti tomuto názoru. Na své misijní cestě na vlastní oči viděli, jak mocně Bůh jedná mezi pohany, aniž by byl kdokoli mezi nimi obřezán, nebo dodržovali všech 218 příkazů a 365 zákazů, tak jak to činili například Farizeové.³⁷ Díky tomuto sporu bylo rozhodnuto, že se tato otázka předloží starším apoštolům v Jeruzalémě. Do Jeruzaléma odcházejí spolu s Titem, podle mého názoru vzal Tita sebou proto, aby na něm demonstroval působení Boží milosti v pohanech. Skupina kolem Pavla dorazila do Jeruzaléma, kde byli přijati církví, staršími a apoštoly. Když Pavel s Barnabášem vydávali svědectví mezi pohany, povstali někteří bývalí farizeové s požadavkem, aby pohané přijali obřízku a dodržovali zákon (srov. Sk 15,3-5). Během vášnivé debaty mezi zastánci obřízky a těmi, kdo obřízku odmítali, vystoupil apoštol Petr s několika jasnými body. Petr zdůrazňuje, že byl vyvolen ke kázání pohanům a tito pohané obdrželi Ducha svatého a jejich srdce bylo očištěno. Po Petrovi přichází na řadu Pavel s Barnabášem. První mluví Barnabáš, který je Jeruzalémské církvi známější. Po jejich opětovném svědectví o divech a zázracích povstává Jakub, brat Páně. Řeč začíná tím, že se nejprve odkazuje k Petrovi, kterého nazývá Šimonem a na jeho sužbu pohanům (srov. Sk 15,12-15). Dává jí do souvislosti se slovy proroků o spasení pohanů (srov. Sk 15,16-18).

³⁷J. L. SÝKORA - J. HEJČL, *Čtení z Písma svatého, Nový zákon – Skutky a listy apoštolské*, III. díl, str. 172.

Svoji řeč ukončí vyjádřením, že se pohané mají vystříhat modloslužby, smilstva, masu, které není zbaveno krve, a nepoužívali krev. Toto prohlášení bylo pro mnohé farizeje zklamáním. Očekávali, že Jakub, který byl představitelem spíše toho konzervativnějšího směru, bude obhajovat obřizku a dodržování židovských zákonů.

Rozhodnutí Apoštolského sněmu je vnímáno jako dílo Ducha svatého. Je zaznamenáno v dokumentu, který je poslán spolu s Judou a Silasem do Antiochie (srov. Sk 15,22).³⁸ Nyní se mají apoštol Pavel i ostatní služebníci, kteří jsou vysláni k pohanům, na co odvolat. Lukáš svým popisem dalších událostí, jak byl tento sněm pro ranou církev důležitý. O Petrovi a dalších apoštolech se v knize Skutků dále nehovoří. Na scénu nastupuje v plné autoritě Pavel, který vede misijní tažení nejen v Asii, nebo do Evropy.³⁹ Jeho srdce směřuje do celého světa, až na jeho samotný okraj. Církev tak získala vizi celosvětové misie, která je svou univerzální zvěstí přístupná všem lidem na světě.

3.2. Druhá misijní cesta

Začátek druhé misijní cesty, která trvala od r. 49 – 52 n. l. nebyl příliš šťastný. Pavel a Barnabáš se rozcházejí. Důvodem této rozepře byl Jan Marek. Barnabáš chtěl na tuto misií přizvat Marka, Pavel mu ale nedůvěřoval, protože je na první cestě opustil (srov. Sk 15,36-39) Pavel si vybírá Silase, který byl předním bratrem v Jeruzalémě a do Antiochie doručuje apoštolský dekret (srov. Sk 15,22). Služebníci přicházejí do Derbe u Lystry kde potkávají dalšího jejich spolupracovníka Timoteje. Pavel si ho vybírá, na doporučení místní církve. Jeho matka je židovka, a tak ho apoštol nechává obřezat. Nechce, aby byl Timotej kamenem úrazu židům (srov. Sk 16,1-3). Timotej se stává jedním z jeho nejvěrnějších spolupracovníků (srov. Flp 2,19-23). Prošli Frygii a Galácií a byli zastaveni Duchem svatým. Chtěli působit v Asii a to asi zejména ve velkých městech na pobřeží, ale i ve vnitrozemí. Nacházeli se zde totiž město jako Efez, Smyrna, Pergamon, Sardy, Filadelfie a Laodicea.⁴⁰

Upravují tedy své plány a pokoušejí se jít na sever do Bithýnie. Znovu jsou zastaveni, a tak asi trochu bezradní přicházejí do Troady. Zde má Pavel vidění, ve kterém se mu v noci zjevuje jakýsi Makedonec a prosí apoštola o pomoc. Skupina tuto událost chápe jako pozvání Ducha

³⁸K. KLIESCH, *Skutky apoštolů*, str. 92.

³⁹J. R. W. STOTT, *Zápas mladé církve*, str. 244.

⁴⁰J. L. SÝKORA - J. HEJČL, *Čtení z Písma svatého, Nový zákon – Skutky a listy apoštolské*, III. díl, str. 214.

svatého k misii do Makedonie (srov. Sk 16,6-10). V Troadě se k misionářům přidává další Pavlův věrný spolupracovník Lukáš, autor Skutků a jednoho z evangelií. V textu se to projevuje změnou osob z oni na my.⁴¹ Vydávají se tedy na cestu a druhý den doplouvají do Neapole a odtud odcházejí do Filip. Město patřilo k nejvýznamnějším v Makedonii a žilo zde mnoho římských vysloužilých vojáků.⁴²

Pavel a jeho společníci vyšli v sobotu za město. Ve Filipech nebyla synagoga, protože na její ustanovení bylo zapotřebí deseti mužů.⁴³ To také vysvětluje, proč se zde scházeli převážně ženy (srov. Sk 16,11-13). Apoštol k nim promlouvá a bohabojná Lýdie, obchodnice s Purpurem se obrací. Uvěřila ona a celý její dům, do kterého apoštola také pozvala (srov. Sk 16,14-15). Ve městě to není jediná domácnost, která celá vyznává Krista. Pavel a Silas jsou vsazeni do vězení. Přichází nadpřirozený zásah, při kterém se obrací žalářník s celou svojí rodinou (srov. Sk 16,24-34). Misionáři další den opouštějí Filipy, ale Lukáš zde zůstává.⁴⁴ Odcházejí do Tesaloniky, která je 160 km vzdálená. Pavel, jak je jeho zvykem přichází v sobotu do synagogy a káže. I zde mnozí přijímají Ježíše Krista jako mesiáše (srov. Sk 17,1-8). Apoštol s doprovodem odcházejí do města Beroa, které je asi 80 km vzdálené. Zde je jeho poselství v synagoze přijímají s velkou otevřeností. Zkoumali s velikou dychtivostí Pavlova kázání a porovnali je s písmem. Zde také mnoho židů, ale i Řeků se vyznalo Krista (srov. Sk 17,10-12). Silas a Timotej zůstávají ve městě. Pavel odchází do Athén. Apoštol shledává, kolik je v metropoli modlářství.

Řecký filozof Xenofón pojmenoval Athény jako jeden velký oltář, jednu velkou oběť.⁴⁵ Jeho duch bouří, a proto káže nejen židům v synagoze, ale i Řekům na náměstí.

Při tomto zvěstování evangelia se setkává s epikurejskými a stoickými filozofy. Ti ho vyzívají, ať přednese promluvu na Areopágu (srov. Sk 17,14-21).⁴⁶

Apoštol své kázání člení do pěti bodů, ve kterých představuje Athéňanům obraz biblického Boha.

⁴¹J. R. W. STOTT, *Zápas mladé církve*, str. 265.

⁴²A. NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, str. 177. Filippis - město dostalo jméno podle Filipa II Makedonského, který je 356 př. n. l. dobyl.

⁴³J. R. W. STOTT, *Zápas mladé církve*, str. 267.

⁴⁴J. L. SÝKORA - J. HEJČL, *Čtení z Písma svatého, Nový zákon – Skutky a listy apoštolské*, III. díl, v edici „Vše pro katolickou akci“, 1947, str. 221.

⁴⁵J. R. W. STOTT, *Zápas mladé církve*, str. 281.

⁴⁶A. NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, str. 38, Areopag – Skalnatý pahorek naproti Akropoli. Byl zasvěcený bohu války Áresovi a sídlila zde „Vrchní rada“.

1. Bůh je Stvořitelem vesmíru (srov. Sk 17,24).
2. Bůh je nositelem života (srov. Sk 17,25)
3. Bůh je Panovníkem národů (srov. Sk 17,26-28a).
4. Bůh je otcem lidí (srov. Sk 17,28b-29).
5. Bůh je soudcem světa (srov. Sk 17,30-31).⁴⁷

Když začal mluvit o vzkříšení z mrtvých, reakce filozofů byla pohrdavá a přehlíživá. Někteří z těch, kteří poslouchali, ale uvěřili. Jmenovitě jsou zde jmenováni Dionýsis Areopágita a žena Damaris (srov. Sk 17,32-34). Z Athén odchází Pavel do Korintu, ale protože tento úsek Pavlovi cesty podobně zpracovávám v třetí kapitole, doplňuji, že zde napsal svůj asi první dochovaný dopis. Byl to list 1. Tesalonickým, tedy pro církev, kterou před nedávnem založil a o kterou se strachoval. Apoštol z Korintu kde působí rok a půl odchází do Efezu. Od místních židů je kladně přijat, ale Pavel pospíchá přes Ceasareu do Jeruzaléma. Zde pozdraví církev a odchodem do Antiochie uzavírá svoji 2. misijní cestu (srov. Sk 18,18-22).

3.3. Třetí misijní cesta a smrt apoštola Pavla

Pavel zůstal nějaký čas v Antiochii a potom odchází na třetí misijní, která trvá asi od r. 53 - 58 n. l. Cestuje do Dalmácie, Frýgie a nadále pokrčoval přes hory, až do Efezu. (srov. Sk 18,23). Toto město bylo největší v malé Asii a sídlil zde místodržitel provincie Asie. Efez byl centrem této provincie a apoštol zde strávil minimálně dva roky. Proto asi nejsou nadnesená slova sv. Lukáše, že evangelium slyšela celá Asie. (srov. Sk 19, 10)

V městě začíná působit v synagóze, ale po třech měsících, kvůli odporu židů odchází do poslušárny jistého učitele Tyrana (srov. Sk 19,8-9). Za Pavlova působení v Efezu se udála mnohá obrácení, ale také přicházejí duchovní střetnutí. Lukáš nám popisuje střetnutí se syny židovského kněze, kteří vykonávali exorcismus (srov. Sk 19,13-16) Další střetnutí se stalo, když řemeslníci vedeni Demetrem, vzbouřili dav, který povstal na obranu efezské Artemis. Ta zde měla monumentální chrám. Ten byl považován za jeden z divů světa. Dlouhý byl skoro 120 m, široký 70 m a podepíralo ho 100 sloupů o výšce 19 m. Byla zde uctívána socha, která byla asi vytesaná z meteoritu, protože prý byla "spadlá z nebe" (srov. Sk 19,35). Jednalo se

⁴⁷J. R. W. STOTT, *Zápas mladé církve*, str. 290-292.

ženskou postavu s mnoha prsy a říkalo se jí „Velká matka“.⁴⁸ Stříbrotepec Demetrios vnímal, že Pavlova kázání proti modlářství byla úspěšná. A tak podnítil dav, který skoro dvě hodiny volal: „Veliká je efezská Artemis“. Tentokrát městský tajemník jedná v souladu s římským právem a vzbouřence odvolává na soud (srov. Sk 19,28-35). Apoštol zde ještě stačil napsat několik dopisů církvím, které založil. Napsal zde list Galatským a nejspíše i listy Filipským a Filemonovi. Asi zde strávil nějaký čas ve vězení, protože v těchto dvou listech mluví o svém uvěznění. Ještě zde píše dopis do Korintu, který předcházela první Korintské epištola. (srov. 1K 5,9) Možná, že po tomto dopise krátce navštěvuje Korint, ale nevíme to jistě. Potom dostává další informace o situaci v korintské církvi. Také přichází posel, který předává Pavlovi dopis s dotazy. Pavel reaguje tím, že píše první korintskou epištolu. Můžeme přesně určit, že tento list psal zde, protože v závěru prvního listu do Korintu o tom píše. (srov. 1 K. 16,6).

Pavel po letnicích odchází do Troady. Tady nachází příhodné podmínky pro zvěstování evangelia, ale nenachází zde Tita. Tohoto spolupracovníka poslal do Korintu, aby zde urovnal situaci. Jelikož nemá zprávy, jak situace v Korintu vypadá, je neklidný. Odchází tedy do Makedonie, kde ho nejspíše ve Filipech skutečně potkává. Titus přináší pozitivní zprávy (srov. 2 K 2,12-13). Pavlova reakce je taková, že píše 2. list Korintským.

Potom procházel Makedonií a navštěvoval církve, které založil. V nich posiloval a povzbuzoval místní učedníky. Odchází do Korintu, o který se tolik strachoval. (srov. Sk 20,2). Pobývá zde přes tři zimní měsíce a přebírá sbírku, o které píše v 2 K 8,1-24. Zde také píše jeden z jeho nejdůležitějších dopisů, a to list do Říma. Situace v Korintu se uklidnila a tak se může soustředit na Řím, na který už dlouhodobě upírá svůj zrak.

V listu vyjadřuje touhu navštívit věřící v Římě. Jen asi netuší, že jeho cesta k nim bude tak zdoluhavá a komplikovaná. Na jeho zpáteční cestě znovu přichází do Filip, kde slaví velikonoce.

Z Filip pokračuje do Troady. (srov. Sk 20,6) Zde se setkává s nejstarším podáním o slavení eucharistie (srov. Sk 20,7b).⁴⁹ Pokračuje do Milétu, kam si nechává zavolat starší z Efezu. Má k nim poslední promluvu, ve které zmiňuje jeho službu (srov. Sk 20,18b-21), jeho budoucí

⁴⁸K. KLIESCH, *Skutky apoštolů*, str. 111.

⁴⁹K. KLIESCH, *Skutky apoštolů*, str. 113.

utrpení (srov. Sk 20,22-27). Nabádá je k pastýřské službě (srov. Sk 20,28-35) a loučí se s nimi (srov. Sk 20,36-38).⁵⁰Pavel se vydává na cestu do Jeruzaléma.

Dvakrát je upozorněn, co se stane v Jeruzalémě. A to v Týru (srov. Sk 21, 4-5) a zejména v Ptolemaidě, skrze proroka Agabose (srov. Sk 21, 7-12). Pavel ale trvá na své cestě do Jeruzaléma a vyznává, že je ochoten pro Krista i zemřít (srov. Sk 21, 13-14). Apoštol přichází do svatého města a nejspíše zde předává sbírku, kterou vybíral na této cestě. Tím je jeho třetí misijní cesta uzavřena.

Nyní jen stručně zmíním události, které následovali a předcházeli jeho smrti. V Jeruzalémském chrámě je zatčen a obviněn z porušování zákona a poskvrnění chrámu (srov. Sk 21,27-29). Vypovídá a obhajuje se před veleradou (srov. 23,1-10). Z obavy před spiknutím, které je proti Pavlovi připravováno, je odeslán do Cesareje (srov. Sk 23,12-35). Obhajuje se před prokurátorem Felixem (srov. Sk 24,1-21). Kvůli vidině úplatku, ho nechává ve vazbě dva roky. Přichází nový prokurátor Festus. Pavel se před ním a před králem Herodem Agripou II. a jeho manželkou Bereniké znovu obhajuje. Při této řeči skoro přesvědčí krále Agripu, aby se stal křesťanem (srov. Sk 26,28). Je shledán nevinným, ale protože se odvolal k Císaři, musí putovat před císařský soud do Říma (srov. Sk 26,32).

Cesta do věčného města je, ale zdlouhavá a komplikovaná, dokonce ztroskotají a to na ostrově Malta, kde musejí přezimovat. Konečně přicházejí do Říma, kde v lehké vazbě může přijímat návštěvy. Pavel toho využívá a po dobu dvou roků, zde káže všem přichozím evangelium. Zde končí svědectví knihy skutků (srov. Sk 28,1-31).

O dalším působení apoštola, si nejsme moc jistí. Předpokládá se, že byl po dvou letech propuštěn z domácího vězení. Znovu přichází do Řecka, Makedonie a Efezu, kde povzbuzuje jim založené církve. Na této cestě ustanovuje svoje dva nejvěrnější žáky za představené v Církvi. Timoteje v Efezu a Tita na Krétě a píše jim pastorální listy - Tt, 1 Tm, 2 Tm. Potom je podruhé zatčen asi v Troadě (srov. 2 Tm 4,3) a poslán do Říma.

Tradice říká, trochu něco jiného. Podle sv. Klementa měl být propuštěn z domácího vězení a odejít, až na sám konec země.⁵¹ Tedy do Španělska, kam se chtěl sám vypravit (srov. Řím 15, 24-28).

⁵⁰J. R. W. SCOTT, *Zápas mladé církve*, str. 332-335.

Pavel umírá spolu s Petrem v Římě za Neronova pronásledování mezi roky 64 - 67 n. l. Mučednickou smrt dosvědčuje jak Klement, tak i církevní historik Eusebios z Ceaserie. Upřesňuje, že Petr byl ukřižován a Pavel sťat mečem.⁵²

Stalo se tak na místě, které bylo pojmenováno, podle jeho mučednictví Tre Fontane. Tradice říká, že když byla Pavlova hlava oddělena, třikrát odskočila. Na těchto místech měli vytrysknout prameny vod. Dnes je zde vybudovaný kostel stejného jména. Leží v krásném a klidném prostředí trapistického kláštera. Pavlovo tělo bylo nejdříve pohřbeno v katakombách na Via Apia. Později císař Konstantin vystavil baziliku, do které bylo přeneseno tělo. Bazilika bohužel roku 1800 vyhořela, ale byla obnovena do původního stavu.⁵³ Svatostánek je vystavěn v románském slohu a dominuje mu freska Krista - Pantokratora. Je zde vyobrazeno, taky všech 266 papežů. V papežském sarkofágu zde leží tělo svatého Pavla. Tato bazilika Svatého Pavla za hradbami je trochu vzdálená od turistického centra. Člověk zde opravdu může zakoušet ztišení a pokoj, který je ještě umocněn přítomností ostatků sv. Pavla.

⁵¹Sv. Klement 1., čtvrtý papež, který napsal kolem r. 90 n. l. 1. list Klementův, který adresoval do Korintu. V 5,2 píše: „Po celém světě hlásal spravedlnost a dostal se až k hranicím západu“.(srov. Benedikt-Apoštol, str. 133).

⁵²BENEDIKT XVI., *Apoštol Ježíše Krista*, str. 133.

⁵³BENEDIKT XVI., *Apoštol Ježíše Krista*, str. 135.

4. Působení apoštola Pavla v Korintu

4.1. Město Korint

Korint byl slavný a mocný starověký městský stát. V dnešní době se jedná o řecké město při Korintské šíji (Isthmos), která spojuje Pelopones s Řeckou a pevninou. Isthmos je asi 6 km široký a obklopuje je na západě Korintský záliv a na východě Sarónský záliv. Nad městem se vypíná Akrokorint (566 m), skála s rozsáhlou pevností, místo starověkého osídlení.⁵⁴

Legendy praví, že měl Město založit potomek boha Helia. Další vypráví o založení bohyní Efyrou, dcerou titána Okeana. Název Korinthos vychází z jazyka Pelasgů. Korint patřil tak jako Mykény, Tírýns nebo Pylos k palácovým centrům Mykénské kultury. Předkem Korintských králů měl být bájný Sisyfos. O Korintánech píše i Homér v souvislosti s Trójskou válkou, které se měli účastnit. Korint byl také místem, kde Iáson, vůdce Argonautů, opouští svoji manželku Médeu.⁵⁵ V období klasického antického Korintu soupeří s Athénami a Megarou. Nejvíce se Korint pozvedl př. n. l. za vlády krále Kypsela (657-627 př. n. l.) a jeho syna Periandra (627-585 př. n. l.). Městský stát, vysílá své občany a zakládá kolonie např. Epidamnos, Syrakusy, Apollónii, nebo Kerkýru.

Periandros⁵⁶, který je řazen mezi tzv. sedm řeckých mudrců, začal razit mince a vybudoval kamennou cestu, která spojovala Korintský a Sárónský záliv. Tato cesta se nazývala Diolkos a leželi na ni dřevěné kolejnice, po kterých se přetahovali lodě. Už při vzniku této cesty se uvažovalo o prokopání kanálu. Práce začal až Nero v r. 67 n. l. Po jeho sebevraždě práce skončily. Dokončit kanál se o délce 6343 m se podařilo až v devatenáctém století a to mezi roky 1882-1893.⁵⁷ Město totiž disponovalo dvěma přístavy. Lechaion, který ležel v Korintském zálivu, spojoval město s koloniemi na západě a s obcemi Velkého Řecka. V Sarónském zálivu leželi Kenchereie a odsud vyplouvali lodě do Athén Iónie, Kypru a Fénicie.

Obyvatelé vynikali nejen ve stavitelství, ale i v sochařství. Tato jejich umění vyústila v třetí sloh antické architektury. Po Iónském a Dórským byl Korintským nejzdobnější a nejpropracovanější sloh. Nejvýznamnější byla hlavice Korintského sloupu, která odkazuje na

⁵⁴A. NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, str. 339.

⁵⁵Zdroj Wikipedia, viz odkaz: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Korint> (citováno dne 10. 5. 2020).

⁵⁶Zdroj Wikipedia, viz odkaz: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Periandros> (citováno dne 10. 5. 2020).

⁵⁷L. TICHÝ, *První list Korintským*, str. 9.

zdejší bohatství a luxus. Konaly se zde také Isthmické hry, které svojí velikostí a významností v helénském světě konkurovaly olympijským hrám. Na Akrokorintu sídlil chrám bohyně Afrodité. Mělo zde působit až tisíc kněžek „lásky“, kteří poskytovali své služby za úplatu mocným tohoto světa.

V 5.stol př. n. l. bylo město spojencem Sparty proti Athenam. Toto spojenectví vyrůstalo ze soupeření s Athenami. V roce 462 př. n. l. Kimor pronikl na území Korintu. Ten Athény nejprve přemohl, ale následně podlehl v bitvě v Saronském zálivu. Mír byl uzavřen r. 451 př. l. Později se Korint spojil s Thébami, Argem a Athénami proti příliš posilující Spartě. Korintská válka městu nic nepřinesla, kromě dočasného sjednocení s Argem a to od r. 392 – 386př.n. l. Později korintští akceptují tzv. Královský mír a opět se přiklání na stranu Sparty. Díky těmto častým konfliktům, mezi Řeckými městskými státy Makedonie posilovala. Vše, vyvrcholilo, když pod vedením Filipa II. Makedonského zvítězila v bitvě u Chaironeie. Všechny Řecké obce se poddaly Makedonii. Byl založen tzv. Korintský spolek, který spojil své síly proti perské říši. Po smrti Filipa r. 336 př. n. l. dosedá na trůn jeho syn Alexandr Makedonský, který Perskou říši opravdu dobyl. V roce 197 př. n. l. Římané zvítězili v bitvě u Kynoskefal a to znamenalo konec Makedonské nadvlády. Korint se stal centrem tzv. Achajského spolku. Roku 146 př. n. l. vyhlásil tento spolek válku Spartě a potom i Římu. Achajský spolek byl poražen a konzul Lucius Mummius nechal město srovnat se zemí. Muži byli popraveni a ostatní obyvatelé prodáni do otroctví. Tak skončila jedna epocha. Další se začala psát až roku 44 př. n. l., když město bylo obnoveno G. J. Caesarem. Korint se stává sídelním městem pro provincii Achaia. Žijí zde hlavně Římané, Řekové a Židé.⁵⁸ Město se tak znovu stává pulsujícím centrem obchodu, ve kterém také, ale kvete hédonistická rozmařilost.

4.2. Pavlova misie v Korintu podle Skutků apoštolských

Apoštol Pavel přišel do Korintu, z nepříliš úspěšné misie v Athénách (srov. Sk 17,32-34). Zde se setkává s Akvilou a Priscillou. Tito manželé přišli do Korintu z Říma. Císař Claudius, totiž vydal dekret, ve kterém vykazuje Židy z města (srov. Sk 18,2). Pro tento neobvyklý krok se rozhodl, protože mezi vyvoleným národem v Římě docházelo k nepokojům. Zdá se, že hlavním z důvodů jejich roztržek, byl jakýsi Chrestus. Aspoň tak, nám referuje římský historik Suetonius. Z textu vyplývá, jako by byl Kristus v Římě přítomný. Dnes víme, že se jednalo o

⁵⁸Zdroj Wikipedia, viz odkaz: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Korint>(citováno dne 10. 5. 2020).

jeho následovníky.⁵⁹ Evangelium, už totiž dorazilo do hlavního města říše a vyvolalo bouřlivou reakci. Lze předpokládat, že Akvila s Priscillou již byli stoupenci Kristovi v Římě. Vytvářeli, tak jednu z prvních buněk církve v Korintu.⁶⁰ Pavel se k nim přidává, a to i z důvodů jejich společného řemesla. Všichni tři šili stany a tak dohromady mohli vytvářet, malou manufakturu (srov. Sk 18,3). Pro Pavla, který u nich začíná i bydlet, to mohlo být výhodné. Nemusí, se příliš zatěžovat praktickými záležitostmi, jako jsou domácnost, strava nebo zakázky. O toto vše se mohou nyní všichni tři dělit a Pavel se tak, více může věnovat službě.

Tuto službu začíná v synagoze. Každou sobotu zde přesvědčuje Židy a Řeky (srov. Sk 18,4). Později přicházejí Silas a Timoteus z Makedonie. A to, konkrétně z města Filipy, od kterých přinášejí Pavlovi peněžní dar. Je to jeden z mála darů, který apoštol dostává a přijímá na svoji službu. To dokazuje, jaký výjimečný měl vztah k Filipským (srov. Fp 4,15-19). Tato pomoc mu umožňuje: „*Zcela věnovat kázání Slova a dokazovat židům, že Ježíš je mesiáš*“ (srov. Sk 18,5).

Tato intenzivní evangelizační kázání nezůstávají, ale bez reakce. Židé, začali Pavlovi odporovat a rouhat se. Apoštol reaguje ostřeji, než bývá jeho zvykem, ale zcela v souladu s učením svého Pána (srov. L 10,11). Setřásá si prach z pláště, se slovy: „*Vaše krev na vaši hlavu, já jsem čistý*“ (srov. Sk 18,6).

Odchází k pohanům, jmenovitě začíná působit u bohabojnějšího Řeka Tita Justa. Jeho dům má výhodnou polohu, protože se nachází, hned vedle synagogy. Zřejmě i díky tomu následuje Pavla představený synagogy Krispus s celou rodinou.

Synagoga se tak musela cítit v ohrožení.⁶¹ I mnozí další Korintáné se obraceli k Pánu a přijímali křest na odpuštění hříchů (srov. Sk 18,7-8).

Povzbuzením apoštolovi k další službě nebyli jenom tito nový věřící. Ale jedné noci se Pavlovi zjevuje sám Pán, Ježíš Kristus. Povzbuzuje ho, aby se nebál mluvit, on sám ho bude ochraňovat a tak Pavlovi nic nehrozí. Ještě dodává, že mnozí v tomto městě patří k jeho lidu (srov. Sk 18, 9-10). Zřejmě i proto zde zůstává rok a půl, což je po Efezu jeho druhý nejdelší pobyt na jeho misijních cestách. Díky Pavlovu působení se měla církev rozrůst, asi na 100-200

⁵⁹ J. R. W. SCOTT, *Zápas mladé církve*, str. 320.

⁶⁰ L. TICHÝ, *První list Korintským*, str. 11.

⁶¹ K. KLIESCH, *Skutky apoštolů*, str. 104.

členů.⁶² Ačkoliv v tomto městě strávil tak dlouhý čas, jeho živoucí příklad neměl takový dopad, jaký bychom očekávali. Sbor v Korintu, byl jedním z nejproblematictějších a apoštol jej musel opakovaně nezapomínat. Nejen skrze dopisy, ale i skrze osobní návštěvy.

V době Pavlova působení v Korintu se prokonzulem stává Galio. Tuto událost nám potvrzuje nápis v Delfách.⁶³ Galio byl mladší bratr stoického filozofa Seneky, který byl i učitelem budoucího císaře Nerona. Prokonzulové, byli jmenováni na omezenou dobu jednoho roku a díky tomu můžeme datovat, jeho působení ve městě asi mezi r. 51 – r. 52. Za jeho působení si Židé stěžovali na Pavla, protože prý uctívá Boha v rozporu se zákonem (srov. Sk 18,12-13). Chtěli tak Galia asi upozornit, že tato nová sekta se skrývá za židovství, které mělo v říši status *religiocita*. Ale prokonzul, nedal Pavlovi ani prostor pro obhajobu. Považoval to za zbytečné, nechtěl se totiž nechat zatáhnout do náboženských sporů a s dodatkem, že apoštol se nedopustil žádných trestných činů, či přestupků, stížnost zamítl a Pavla propustil (srov. Sk 18,14-16). Později Pavel odchází z města a spolu s Akvilu a Priscillou odcházejí do Efezu. V místní synagoze jsou dobře přijati. Možná za to může tzv. nazirejský slib, ke kterému se zavázal Pavel (srov. Sk 18,18-21).

V tomto slibu se dotyčný zavazuje po určitou dobu nepít víno a nestříhat si vlasy.⁶⁴ Po uplynutí této doby se osoba ostříhá a vlasy spolu s ostatními oběťmi jsou spáleny, jako symbol sebeobětování Bohu. Tyto sliby se konaly, na znak vděčnosti za prokázané dobrodiní, nebo jako prosba o budoucí požehnání. Pavel se, po uplynutí svého slibu v Korintu ostříhal a veřejně se tak přihlásil ke svému židovství. Pravděpodobně i proto ho židé v Efezu přijali dobře a chtěli po Pavlovi, aby se k nim vrátil. Pavel se k nim nakonec vrací na třetí misijní cestě a působí zde poměrně dlouho, pravděpodobně dva roky.

Akvila s Priscillou zůstávají v Efezu, do kterého přichází, vzdělaný a výmluvný Apollo. Je také Žid a pochází z Alexandrie. Toto město, je jedním z center starověké vzdělanosti. Klaus Kliesch se ve svém výkladu Skutků apoštolských, domnívá, že Apollo byl putující charismatik,

⁶²F.-J. ORTKEMPER, *První list Korintánům*, str. 11.

⁶³Nápis v Delfách, byl objeven E. Bourguetem v letech 1905-1910. V textu, který se skládá z devíti fragmentů, se mluví o prokonzulovi Galiovi, tím je historicky potvrzeno jeho působení v Korintu. Jedná se o jediný historický dokument, který nám umožňuje, upřesnit chronologii Pavlova života. Srov. L. TICHÝ, *První List Korintským*, str. 13.

⁶⁴Nazirejský slib se objevuje v Nu 6, a je spojen nejen s abstinencí a ostříháním, ale také je zakázáno dotýkat se mrtvých těl, požívání hroznů a po jeho splnění, se přinášejí oběť v Jeruzalémském chrámě. (Srov. K.KLIESCH, *Skutky apoštolů*, str. 105).

který se potřeboval začlenit do apoštolské církve.⁶⁵ A toto včlenění, přichází skrze Akvilu s Priscillou. Ačkoliv mluvil přesně o Ježíšovi, znal pouze křest Janův. Dvojice Pavlových spolupracovníků, si ho tedy bere stranou a ještě více mu upřesňují nauku (srov. Sk 18,24-26). Potom dostává doporučující dopis do Acháje a pravděpodobně i do Korintu. Toto naznačuje následná kapitola, která začíná slovy: „*Zatím co byl Apolo v Korintu*“ (srov. Sk 19,1).

Možná právě tím přispěli, věřím, že nechtěně, k počátečnímu rozdělení, ke kterému došlo v Korintské církvi.

4.3. Pavlův vztah ke Korintským podle Prvního listu do Korintu

Struktura knihy prvního listu do Korintu podle kapitol:

Úvod, pozdrav a díkůvzdání 1,1-9

Boj proti nepořádkům v Korintě 1,10 - 6,20

Stranictví, pravá a falešná moudrost 1, 10 - 4,21

Případ nemravnosti a výstraha před hříchem nečistoty 5,1 - 13

Spory křesťanů před pohanskými soudci 6,1 - 11

Sexuální poklesky a jejich mravní zhouba 6,12 - 20

Odpovědi na otázky korintské křesťanské obce 7,1 - 15, 58

Závěr, pozdravy a požehnání 16,1 - 24

První list do Korintu napsal Pavel v řečtině a jeho autorství není zpochybňováno. Jde o jeden z nejdelších Pavlových listů. Jeho jednota byla napadána, ale badatelé považují za dodatek pouze 1 K 14,33b-35.

Pavel před 1 K píše ještě jeden dopis, který se nedochoval (srov. 1 K 5,9). Dopis je Pavlovou reakcí na problémy z Korintu, které se mu donesli do Efezu. Problémy přetrvávali, jak se dozvídá např. z domu Chloe (srov. 1 K 1,11), od Apola (srov. 1 K 16,17), nebo Štěpána, Fortunáta a Achaikose (srov. 1 K 16,17). Některý z nich, nebo ještě jiný posel přinesly dopis s dotazy korintských.⁶⁶ Dostává ještě informace z jiných zdrojů a tak se mu skládá celistvější

⁶⁵K. KLIESCH, *Skutky apoštolů*, str. 107.

⁶⁶L. TICHÝ, *První list Korintským*, str. 18.

obraz Korintského sboru (srov. 1 K 5,1; 1 K 11,18). Apoštol vnímá velké rozdělení v církvi, kterému se věnuje v první polovině listu. V této části, také kárá některé exemplární hříchy, o kterých se doslechli. 1 K je, ale také odpovědí na praktické problémy, které věřící trápily. Pavel se jim věnuje hlavně v druhé části a to od 7,1. 1. list Korintským byl napsán v Efezu a to nejspíše na jaře r. 55 n. l. (srov. 1 K 16,8).⁶⁷

V tomto listě si vybírám nejprve první kapitolu, kde je naznačeno na jaké skupiny se místní církve rozdělila. Tyto frakce se snažím nastínit a popsat Pavlův recept na jednotu. Proto také nadále pokračuji v části jedenácté kapitoly, kde se píše o slavení Večeře Páně. Tu totiž vnímám, jako středobod jednoty. Pokračuji Duchovními Dary, které správně používané posilují církve. Kapitolu končím úvahou nad Hymnem lásky. Zde se zamýšlím nad pravým obrazem lásky, který nám předkládá Pavel. A jak tato opravdová láska pomáhá jednotě církve.

Když dorazil Apollo do Korintu, dokázal svojí vzdělaností, výřečností a nadšením strhnout část sboru za sebou. Apollo prezentoval novou cestu způsobem, na jaký byl starověký svět zvyklý.

Rétorika se považovala za stavební kámen studia filozofie. Některé filozofické směry u rétorického umění v podstatě skončily. Nadále se nerozvíjely, tak jako např. sofisté. Ti viděli cíl svého snažení v ovlivňování jednotlivců nebo i celé společnosti ve svůj prospěch.⁶⁸ Naproti tomu Pavel nebyl tak reprezentativní a výřečný, jako Apollo. Skoro se nám tomu ani nechce věřit, když čteme jeho listy.

Ale on sám píše: „Říká se, že mé listy jsou závažné a mocné, ale osobní přítomnost slabá a řeč ubohá“ (srov. 2 K 10,10). L. Tichý ve svém výkladu 1 K, se tomuto verši věnuje. A dává je do souvislosti s Boží bázni, kterou Pavel prožíval. Tato bázeň, člověka umenšuje a on pak působí slabě a neprůbojně.⁶⁹ Tento vnější dojem, kterým Pavel působil na své okolí, ale není pravdivý obraz Pavla. Vždyť víme, jak apoštol dokázal statečně a neohroženě působit, pokud docházelo ke krizovým situacím. Právě v takových chvílích, je skutečně prozkoušen a rozpoznán charakter jednotlivce.

⁶⁷ L. TICHÝ, *První list Korintským*, str. 18.

⁶⁸ H. I. STÖRIG, *Malé dějiny filosofie*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, str. 108.

⁶⁹ L. TICHÝ, *První list Korintským*, str. 38.

Později také přichází lidé z okolí Petra a v Korintské církvi se vytváří další frakce (srov. 1 K 1,11-12). Na rozdíl od Apolla, který korintský sbor nechtěl rozdělit a získat na svoji stranu. Domnívám se, že tímto způsobem chtěli učedníci z Petrova okolí získat nové věřící pro své konzervativnější židokřesťanské učení.⁷⁰

Začali pravděpodobně mluvit o svém učiteli Petrovi, který chodil s Ježíšem od počátku jeho služby. Dokazují, že právě oni jsou ti pravověrní, protože Ježíš, byl sám žid, který byl obřezán sedmého dne a dodržoval zákon.

Vždyť přeci sám Ježíš Kristus, řekl Petrovi, aby byl pastýřem jeho stáda a tak ho ustanovil vedoucím církve. Toto všechno, byly pádné argumenty, na které jistě mnozí slyšeli. A kdyby nestačily, stačilo by zpochybnit Pavlovo apoštolství poukázáním, na jeho původní pronásledování církve. Jistě, Pavel nikdy svojí minulost neskrýval, ale ten rozdíl mezi Petrem - autentickým svědkem a Ježíšem ustanoveným pastýřem a Pavlem - pronásledovatelem, služebníkem na okraji církve, byl patrný.⁷¹

Aby toho nebylo málo, vznikla zde ještě jedna skupina, která se hlásila pouze k Ježíši. Nezaujatý pozorovatel by mohl říci, že to jediné je to správné, vždyť ten, kdo je Pán, je přeci Ježíš Kristus, toho mají uctívat a následovat. Kdo se ale zajímá o historii církve tuší, že je to krok špatným směrem. Vždy, když se někdo začal hlásit pouze k Ježíši a začal odmítat jakékoliv prostředníka nebo tradici, skončilo to vždy rozdělením a sektářstvím.

Nejvíce patrné je to asi v rámci současných mnoha směrů protestantismu a letničního hnutí, kde snad každý den vzniká několik samostatných společenství. Většina z nich vyznává, že jsou vedeni právě pouze Pánem Ježíšem Kristem a jeho slovem a tím se snaží získat větší legitimitu a tím i větší počet následovníků. A přesto se stále dělí a štěpí. Pouze Písmo, nebo v případě Korintských pouze Duch svatý prostě nestačí. Jednotlivec není tak disponován, aby mohl obsáhnout, pochopit a správně předat celé učení církve v celém historickém kontextu. Proto Bůh po celou dobu existence církve dával typově různé učitele, mystiky a teology, kteří přispívali do její pokladnice. A každý, kdo z ní s pokorou čerpá, vyhýbá se mnohým omylům. V katolické církvi se střetávají velmi různorodé směry duchovní, intelektuální, kulturní i politické. Církev vždy tyto proudy, pokud neodporovali tradici a Písmu přijímala, absorbovala

⁷⁰F.-J. ORTKEMPER, *První list Korintánům*, str. 23.

⁷¹M. RYŠKOVÁ, *Pavel z Tarsu a jeho svět*, str. 70.

a transformovala. Stala se tak místem, které usiluje o skutečnou jednotu v rozmanitosti. Tato rozmanitost, chrání církev před jednostrannými důrazy a tím pádem i před sektářstvím. Za celou historii církve určovali směr velmi různorodí lidé. Stačí si jen vzpomenout na velikány církve, jakými byli svatý Augustin, Jan Zlatoústý, Basil veliký, zakladatel východního mnišství, Benedikt, zakladatel západního mnišského života. Dále to byli papežové Řehoř Veliký anebo Inocenc III. Nesmím také vynechat Boží muže, jakými byli například Ignác z Loyly, svatý Bonaventura, Tomáš Akvinský, nebo Kateřina Sienská a Terezie z Avily, které byly dokonce prohlášeny učitelkami církve.

Poslední skupinou, byli stoupenci apoštola Pavla. Člověk by očekával, že tuto skupinu bude, Pavel chválit a bude s ní spokojený. Ne tak apoštol Pavel, který si neodpustil ironickou poznámku: „*Je snad Kristus rozdělen? Což byl Pavel za vás ukřižován? Nebo jste byli pokřtěni ve jméno Pavlovo? Děkuji Bohu, že jsem nikoho z vás nepokřtil kromě Krispa a Gaia; tak nemůže nikdo říci, že jste byli pokřtěni v moje jméno.*“ (srov. 1K 1,13-15)

Ve své pokoře se zhrozil, že se mohl stát předmětem, jakéhokoliv nezdravého obdivu nebo následování. Vždycky na sebe hleděl, jako na nejmenšího z nejmenších, na někoho, kdo si ani nezaslouží být nazýván apoštol (srov. 1K 15,9).

Proto ukazuje na Ježíše Krista. Ježíš je tím základem, na kterém mohou vystavět nejen svoje životy, ale i zdravé společenství (srov. 1K 3,11). Pouze osoby, které žijí v Kristu, dokáží dlouhodobě překonávat vzájemné rozdíly, nedorozumění a milosrdně odpouštět. Přicházejí totiž ke zdroji, který se nikdy nevyčerpá a který nikdy nezklame. Bez Ježíše Krista a jeho životodárné milosti se mohou ale služebníci snažit, jak chtějí, a není to nic platné. Celé jejich snažení vyznívá na prázdno. Vše, ať už třeba katecheze, kázání, modlitby anebo dokonce i slavení Večeře Páně, by nepřinášelo žádného dlouhodobějšího ovoce.

Při slavení Večere Páně, kdy se společenství spojovalo se svým Pánem, ale i mezi sebou navzájem, docházelo k dalšímu rozdělení. Večeře Páně se konala zřejmě v neděli. Buďto v pozdních odpoledních, nebo večerních hodinách. Pánově večeři předcházela hostina. Bohatší věřící na ní přinášeli hojnost jídla i pití, naopak chudí a otroci přinášeli dary podle svých možností, tedy výrazně méně.⁷²Mnozí otroci a chudí, kvůli svým pracovním povinnostem, přicházeli později. Lépe postavení Korintští na ně nejen nepočkali, ale ani se

⁷²F.-J. ORTKEMPER, *První list Korintánům*, str. 99.

nepodělili o svoji hojnost.⁷³ Toto velmi zraňující jednání neumožňovalo, těm méně majetným a níže postaveným zakoušet respekt, se kterým se mohli později setkat při duchovní hostině Pána Ježíše Krista.

Církev se tak nejenže nestávala místem zjevení Boží lásky a milosti, ale byla spíše místem ponižování a prohlubování sociálních rozdílů, stejně tak jako v okolní „světské“ společnosti.

Právě z těchto důvodů Pavel doporučuje bohatým z Korintu, ať se raději posilní doma, protože svým jednáním zlehčují nejen církev (srov. 1 K 11,22), ale pokud ve svých méně majetných spolubratřích nerozeznávají živého Krista, zlehčují tím i samotného Stvořitele.⁷⁴ Apoštol Pavel však nezůstává jen u kritiky, chce Korintské dovést k podstatě Večeře Páně. Proto cituje její prvotní ustanovení s dodatkem, že kdo jí tělo a pije kalich Páně nehodně, proviní se proti Kristovu tělu a krvi (srov. 1 K 11,23-30).

Právě tento dodatek bývá některými věřícími vnímán rozporuplně a nejasně. Pavel má ale v kontextu celé kapitoly na mysli špatný a pokřivený vztah mezi bratry a sestrami, spíše než nějaký dlouhý výčet hříchů, který by měl zamezit v přistupování k Eucharistii.⁷⁵

Při večeři páně se připomíná oběť Ježíš Krista v nás. V semitském pojmu těla, jistě apoštol Pavel spatřoval celou osobu, se všemi jejími aspekty tělesnými, duševními a duchovními.⁷⁶

Toto radikální vydání se, je právě ve Večeři Páně stálou připomínkou toho, že i mi, se takto máme vydávat Bohu i lidem. Pavel nám výše zmíněným dodatkem říká, že pokud naše jednání nezrcadlí tuto oběť, ale ještě naopak druhé ponižujeme a srážíme, potom přijímáme tělo a krev Krista nehodně a to nejen ke škodě naší, ale i ke škodě celé místní církve.

Dalším bodem sváru a rozdělení, byla oblast duchovních darů. Pojem duchovních darů, charismat, zavedl do teologické terminologie právě Pavel. Reagoval tak na nedostatečné označení a pochopení působení Ducha svatého. Pavel dary označuje jako dary Milosti, aby zdůraznil, že jde o dary nezasloužené, nenárokovatelné, které přicházejí pouze z milosti Boží.

Tyto dary mají Korintáné přijímat s vděčností a s vědomím, že je nedostali pro sebe, ke své slávě, ale že jsou v první řadě určeny ke společnému užitku církve a lidem v jejich okolí.⁷⁷

⁷³ L. TICHÝ, *První list Korintským*, str. 138.

⁷⁴ F.-J. ORTKEMPER, *První list Korintánům*, str. 100.

⁷⁵ L. TICHÝ, *První list Korintským*, str. 141.

⁷⁶ L. TICHÝ, *První list Korintským*, str. 139.

Dárcelem těchto Duchovních darů je jedině Duch svatý, který rozdává dary, jak sám chce (srov. 1 K 12,11).

Charismata jsou velmi různorodá a Pavlův výčet začíná u daru Slova moudrosti. Jedná se o zvěstování moudrosti, která pochází od Boha.⁷⁸ Manifestaci tohoto daru můžeme vidět například v řeči Jakuba, bratra Páně na Jeruzalémském sněmu (srov. Sk 15,12-21).

Dar Slova poznání spadá do stejné kategorie, jako dar Moudrosti. Pravděpodobně jde ale o slovo, které je stručnější a konkrétnější.

Dar víry zcela jistě nemůžeme ztotožnit s obecným druhem víry. Zde se jedná o víru, která je tzv. schopna „*pohnout horou*“. ⁷⁹(srov. 1 K 13,2; Mk 11,23; Mt 17,20; Mt 21,21; L 1,16).

V Pavlově misii se tento dar mocně prokázal, když v Troadě vzkřísil mrtvého mladíka (srov. Sk 20,8-12).

V daru působení mocných činů se setkáváme s širokou škálou projevů, mezi které může patřit ovládnutí přírodních živlů, krocení dravé zvěře, nebo tzv. bilokace, tedy schopnost být na dvou místech současně. V Pavlově službě se tento dar manifestoval při jeho střetu s Elymasem na Kypru (srov. Sk 13,4-12).

Dar Proroctví, je darem, kdy se v žádném případě nejedná o nějaké věštění. Prorokování je pozvání k poznání a zprostředkování Boží vůle.⁸⁰ V Pavlově službě se s tímto darem setkáváme při jeho druhé misijní cestě, když byl skrze vidění nasměrován do Makedonie (srov. Sk 16,9-10).

Charisma Rozlišování duchů je pro církve velmi důležité. Obdarovaný totiž dokáže posoudit, v jakém „*duchu*“ jednatel, nebo celá společenství jedná.

Poslední dva dary, dar mluvení v jazycích a dar výkladu jazyků spolu neoddělitelně souvisí. Na jedné straně se věřící modlí za sebe i za ostatní neznámým jazykem, proto je na druhé straně třeba daru výkladu, aby mohla být tato řeč osvětlena a pochopena. Apoštol Pavel byl tímto darem, glosáliemi, obdarován v hojné míře (srov. 1 K 14,18).

⁷⁷F.-J. ORTKEMPER, *První list Korintánům*, str. 107.

⁷⁸L. TICHÝ, *První list Korintským*, str. 149.

⁷⁹L. TICHÝ, *První list Korintským*, str. 149.

⁸⁰L. TICHÝ, *První list Korintským*, str. 149.

Pojďme se ještě blíže podívat na dva, často diskutované dary. Pavel ve 14. kapitole pokračuje vyučováním o daru jazyků a prorocství. Celou kapitolou se vine jasná myšlenka, že dar, který slouží celku je důležitější a prospěšnější, nežli dar, který buduje pouze jednotlivce. Tímto darem je prorocství, které slouží pro napomenutí a povzbuzení jak jednotlivců, tak i celému společenství. Pavel zde nevystupuje proti jazykům, ale proti jejich zneužívání. Vždyť sám píše, že tento dar má v hojnosti (srov. 1 K 14,18). Tento dar se v současnosti nazývá glosolaliemi a v církvích dochází k jeho znovuobjevení. Proto se u něj krátce zastavit. Tento dar byl „znovuobjeven“ na začátku 20. stol. letničním hnutím.⁸¹ Letniční byli, posléze inspirací pro mnohé tradiční církve.

Vzniklo tak charismatické hnutí, které prochází všemi denominacemi napříč.⁸² Dnes se tedy můžeme sekat s charismatiky u Metodistů, Luteránů, Anglikánů a i v katolické církvi. Problematické je, že letniční a část charismatiků, kteří se oddělili od svých původních společenství, používání tohoto daru zdeformovali, podobně jako Korintští. Přisoudili mu totiž větší důležitost, než ve skutečnosti má. Letniční denominace totiž spojují tzv. „křest v Duchu Svatém“ s jazyky. Podle nich se přijetí tzv. „druhé požehnání“ demonstruje mluvením v jazycích. To, že takto absolutizují tento „řád spásy“ je zavádějící. Vede je totiž k chybnému závěru, že tento dar je určen všem věřícím. Písmo, ale mluví opačně. (srov. 1 K 12,30). Nepříjemným důsledkem tohoto učení je postoj, který zlehčuje bratry a sestry, kteří tímto darem nedisponují. V jejich očích jsou tito věřící, křesťany druhé kategorie. A to nehledě na jejich míru posvěcení. Stejně jako kdysi Korintští, tak i oni dnes, se honosí tímto darem. Při bohoslužbách letničních a části charismatiků jazyky mluví valná většina. Tento dar pak neslouží vzájemnému napomínání a posilování, ale jen k vzájemnému pocitu exkluzivity. Pavel, ale píše, že nemáte-li výklad jazyků, tak ve shromáždění mlčte (srov. 1 K 14,28). Apoštol nezakazuje mluvení v jazycích, jen ho usměrňuje, aby byl prospěšný pro církev. Protože: „*ve shromáždění však – abych poučil i druhé – raději řeknu pět slov srozumitelně než tisíce slov ve vytržení*“ (srov. 1 K 14,19). Pavel usměrňuje i dar prorokování, kterého si cení více, protože kdo prorokuje, posiluje církev (srov. 1 K 14,4-5). Proroci mají mluvit dva, nebo tři a ostatní ať to zkoumají. Nemají si skákat do řeči, ale protože ovládají svůj, dar

⁸¹Zdroj Wikipedia, viz odkaz: https://cs.wikipedia.org/wiki/Letni%C4%8Dn%C3%AD_hnut%C3%AD (citováno 10. 5. 2020).

⁸²Zdroj Wikipedia, viz odkaz: https://cs.wikipedia.org/wiki/Charismatick%C3%A9_hnut%C3%AD (citováno 10. 5. 2020).

mohou mluvit postupně. (srov. 1 K 14,29-32). Protože jak doplňuje: „*Bůh není Bohem zmatku, nýbrž Bohem pokoje*“ (srov. 1 K 14,33).

Na závěr tohoto listu mi ještě dovolu, zastavit se u tzv. Hymnu lásky. Tento jedinečný text, začíná vlastně už dvanácté kapitole, v posledním verši, kdy Pavel mluví o vyšší cestě.⁸³ Pojem cesty pro označení způsobu života a jednání byl nejen srozumitelný v antice, ale má své pevné kořeny také ve sterém zákoně.⁸⁴ O čem tedy tato cesta vypráví, v čem je jiná, od obvyklých představ o lidském životě? Pavel, zde předkládá naprosto odlišný příklad toho, jak by se měl skutečně zralý člověk chovat a jaké by měly být pohnutky jeho srdce. V době Pavlova života samozřejmě existovalo několik pohledů na lidské city a lásku.⁸⁵ Lásku opěvovali všichni umělci, filozofové i běžní obyčejní lidé. Stejně jako v dnešní době se vlastně veškeré lidské úsilí nějakým způsobem dotýkalo prožívání lásky. Stejně jako dnes byla láska, tedy spíše zamilovanost a vzájemný cit středobodem všech vtaů. Ne, že by na tom bylo něco špatného, nebo že je na běžné, lidské, lásce něco špatného. Pavel ale ukazuje na něco, co do té doby nebylo pro mnoho lidí běžné, apoštol přichází s výzvou k nové cestě lásky. Lze se zeptat, jak ji našel, nebo kde se s ní setkal. Na to je ale paradoxně velmi jednoduchá odpověď, která při bližším pohledu může být zjevná každému z nás. Když píše: „*Kdybych mluvil jazyky lidskými i andělskými, ale lásku bych neměl, jsem jenom dunící kov a zvučící zvon. Kdybych měl dar prorocství, rozuměl všem tajemstvím a obsáhl všecko poznání, ano, kdybych měl tak velikou víru, že bych hory přenášel, ale lásku bych neměl, nic nejsem.*“, co tím říká?(srov. 1 K 13,1-2) Pavel nám zde říká, že můžeme být po lidsku v podstatě dokonalí, že můžeme všechny udivovat našimi náboženskými schopnostmi, ale bez skutečné lásky vlastně neznaménáme vůbec nic. Jak aktuální je toto poselství, pro tehdejší církev, ale i pro tu dnešní. Víra a výjimečná obdarování se tak často stávají centrem mnoha církví, ale skutečné lásky, dle příkladu Pavlova tam mnohdy mnoho není. Pavel právě tímto textem odvrací pozornost od oblasti duchovních darů, které mnozí považují za to nejzásadnější v životě víry.

Apoštol ale nezůstává jen u toho příměru, pokračuje příkladem, kde mluví o projevech obecně ctěného, přesto často sobeckého⁸⁶ humanismu zde píše: „*A kdybych*

⁸³L. TICHÝ, *První list Korintským*, str. 157.

⁸⁴L. TICHÝ, *První list Korintským*, str. 157.

⁸⁵F.-J. ORTKEMPER, *První list Korintánům*, str. 116.

⁸⁶F.-J. ORTKEMPER, *První list Korintánům*, str. 116.

rozdal všechno, co mám, ano, kdybych vydal sám sebe k upálení, ale lásku bych neměl, nic mi to neprospěje“. (srov. 1 K 13,3).

Věřím, že naprosto rozcupoval přesvědčení Korintských o pravém učednictví. Vždyť tedy pokud nestačí mnohá duchovní obdarování, když nejsou dostatečné ani snahy druhým pomoci, jak tedy dosáhnou lásky? Copak toto všechno není láska?

Apoštol nenechává své přátele bez odpovědi, dává svým bližním odpověď, jednoznačnou a praktickou. Jaká je tedy láska? Pavel jim odpovídá: *„Láska je trpělivá, laskavá, nezávidí, láska se nevychloubá a není domýšlivá. Láska nejedná nečestně, nehledá svůj prospěch, nedá se vydráždit, nepočítá křivdy. Nemá radost ze špatnosti, ale vždycky se raduje z pravdy.“* (srov. 1 K 13,4-6) Dokazuje zde, že se láska neobtěžuje předváděním své velikosti.⁸⁷ V závěru listu upozorňuje na pomíjivost všech těch velikých vlastnictví a vysvětluje, že veškeré lidské snažení je pomíjivé. Že nic nezůstane trvalým, jedinou skutečnou a neměnnou hodnotou je sjednocující Boží láska. Vysvětluje, že to co mi dnes vidíme, je v podstatě jako obraz v zrcadle. Jak silný tento obraz je, můžeme pochopit z toho, jaká starověká zrcadla byla. Šlo jen o kus vyleštěného kovu, kousek otřeného střípku. Jaký tedy skutečný obraz máme?

Pavel tímto listem dává jasnou odpověď, tou jedinou stabilní konstantou je láska. Ne ale láska lidská, ale ta Boží. Láska, která vede ke sjednocení, ne k uplatňování sebe sama. Láska, která lidi spojuje na společném díle.

4.4. Apoštolův vztah ke Korintským podle Druhého listu do Korintu

Struktura knihy Druhého listu do Korintu podle kapitol:

Odesílatel, adresáti, pozdrav a díkůvzdání, důraz na Pavlovo utrpení 1,1-11

Pavlův vztah ke korintským křesťanům: 1,12– 7,16

Sbírka pro Jeruzalémskou církev: 8,1– 9,15

Pavlova odpověď na zpochybnění jeho apoštolské autority 10,1– 13,10

⁸⁷F.-J. ORTKEMPER, *První list Korintánům*, str. 116.

Závěrečné pozdravy, požehnání: 13,11-13

Druhý list do Korintu byl napsán řecky, pravděpodobně kolem roku 56 po Kr. v Tessalonice. Již v druhém století našeho letopočtu, se stal jednou z církví uznanou knihou. Současní biblisté uvažují nad možností, že je tento list vlastně kompilátem několika dalších listů. Tomuto názoru odpovídá fakt, že kapitola 6, ne zcela odpovídá Pavlovské interpretaci. List lze rozdělit do několika oddílů, já bych se rád zaměřil jen na některé z nich.

Rád bych se hlouběji věnoval vztahu s Korintskými, řešení vzniklé krize a krátce se zastavil nad sbírkou pro Jeruzalém.

Pavlův vztah s Korintskými je zcela evidentně komplikovaný, ne snad kvůli Pavlovi samotnému. Při jeho druhé cestě do Korintu dochází k rozepřím. Zjišťuje, že korintská komunita je v nepořádku; zřejmě to byl následek působení falešných apoštolů. Pravděpodobně se zde také setkal s nedostatečným respektem a se snižováním apoštolovy autority (2 K 2,5-11; 7,12). Vzhledem k okolnostem, si místo další návštěvy, vybral možnost napsat otevřený, upřímný a zarmoucený list. Od počátku tohoto listu Korintským se apoštol snaží smířlivým, řekl bych až otcovským přístupem vysvětlit, jaké jsou jeho pohnutky. Navzdory autoritě, ve které přichází, navzdory mocným činům, které byt' jen letmo připomíná, nejedná nijak tvrdě. Přichází nejprve s požehnáním a prstem naměřeným na Ježíše Krista. (srov. 2 K 1,2-5) Lze téměř hmatatelně cítit, jak citlivě a opatrně našlapuje, protože ví, jak důležitý je právě takový přístup. Připomíná, že nepřichází jako kritik, jako soudce, který chce někoho odsoudit, že přichází jako člověk, který velmi dobře rozumí lidskému trápení a omylům a v podstatě od počátku epištoly přichází s jasným povzbuzením, píše: „*Proto máme ohledně vás neochvějnou naději, neboť víme, že jako máte podíl na utrpení, tak budete mít podíl i na potěšení*“.(srov. 2 K 1,7).

Jeho úlohou však v tuto chvíli není konejšit, církev je ohrožena a Pavel to ví, proto pokračuje tím, že se snaží upevnit autoritu, která mu náleží. Někdy až s omluvným patosem se snaží apelovat na poctivost a slušnost Korintských. Připomíná, jaká je skutečná podstata života víry. Snaží se své, snad přátele, obrátit ke skromnému smýšlení a vzájemné úctě, respektu a elementární poslušnosti.(srov. 2Kor 2:9) Předkládá konkrétní příklady o tom, jakým způsobem žijí apoštolové, nositelé evangelia. Ne snad proto, aby své čitatele zahanbil,

ale proto, aby ukázal, jak scestné je stavět svojí víru na domnělých jistotách, že spoléhat se na svůj rozum, nebo prosperitu, že je to zcela odlišná představa od skutečnosti, se kterou se Pavel dennodenně setkává. Podle mého názoru, musí být pro Pavla velmi bolestné, že musí obhajovat své apoštolství, svoji službu, které se cele oddal. A přesto nikoho nekárá, apeluje, stejně tak jako v případě provinilce. Připomíná lásku Kristovu a odpuštění, které je třeba žít a nejen o něm, mluvit. Píše: *„Jestliže někdo způsobil zármutek, nezpůsobil ho jen mně, nýbrž aspoň zčásti – nechci přehánět – vám všem. Stačí už to pokárání, kterého se mu dostalo od většiny z vás. Proto je nyní spíše třeba, abyste mu odpustili a potěšili ho, aby se takový člověk pod přívalem zármutku nezhroutil. Naléhavě vás prosím, abyste mu dokázali svou lásku.“* (srov. 2 K 2,5-8) Poukazuje na vztah mezi tímto chováním a působením satana. Připomíná, že se vlastně stali cílem jeho působení a to i přes to, že jeho praktiky velmi dobře znají. (srov. 2 K 2,11) Pavel však Korintské neděsí, naopak, mluví o výjimečné úloze Božího lidu. Doslova jí přirovná ke Kristově vůni. Až poeticky popisuje význam církve pro Boha i pro okolní svět. (srov. 2 K 2,15-16) Nezapomíná ale varovat, že tento vztah nestojí a nesmí stát na vnějších skutcích. Připomíná, že je třeba se vyvarovat spoléhání se na psaný zákon, ale mají se otevřít působení Ducha svatého, který jediný je živoucí a životadárný. (srov. 2 K 3,3) Přímo hlásá: *„Litera zabíjí, ale Duch dává život“* (srov. 2 K 3,6) Píše také, že právě díky službě Ducha svatého se nesnaží prosazovat svoje vize, svoje názory a doktríny, ale že se od počátku řídí pouze Kristovým příkladem a snaží se následovat vedení Duchem svatým a kázat Krista ukřižovaného. Nemluví ani tak o Kristu oslaveném, jako spíš o Kristu, který sám sebe vydal na Kříži, říká: *„Stále nosíme na sobě znamení Ježíšovy smrti, aby i život Ježíšův byl na nás zjeven.“* (srov. 2K 4,10).

A právě zde začíná Pavlovo hluboké a naprosto otevřené vyznání. Dovolte mi citovat celý oddíl z bible a následně se k němu blíže vyjádřím.

„Tento poklad máme však v hliněných nádobách, aby bylo patrné, že tato nesmírná moc je Boží a není z nás. Na všech stranách jsme tísněni, ale nejsme zahrnuti do úzkých; jsme bezradní, ale nejsme v koncích; jsme pronásledováni, ale nejsme opuštěni; jsme sráženi k zemi, ale nejsme poraženi. Stále nosíme na sobě znamení Ježíšovy smrti, aby i život Ježíšův byl na nás zjeven. Vždyť my, pokud žijeme, jsme pro Ježíše stále vydáváni na smrt, aby byl na našem smrtelném těle zjeven i Ježíšův život. A tak na nás koná své dílo smrt, na vás však život.“ (srov. 2 K 4,7-12).

Jde o velmi hluboký text, niterný a otevřený, nikde v Bibli, snad vyjma Ježíšovy modlitby v zahradě Getsemanské, se v novém zákoně s takovou niterností nesečkáváme. Popisuje skutečné apoštolství, ukazuje reálný život člověka, který se rozhodl svůj život odevzdat Ježíši Kristu. I dnes jsme většinou ochotni se chlubit svými úspěchy, jistotou víry, spokojeným životem. Dokonce mnohé dnešní evangelikální církve postavili svou existenci na teologii prosperity, ne však Pavel. Boží apoštol a zvěstovatel Krista, Ježíše ukřižovaného. Sám sebe, v slzách, označuje za hliněnou, tedy prostou nádobu, Nikoli za bohatě zdobený džbán, který by druzí měli obdivovat a chránit. A právě tímto přístupem Korintské vyučuje pravému učednictví. Na vlastním příkladu, ne na představách, domněnkách, ale jako příklad, uvádí svůj vlastní život. Neslibuje, ne jako to dnes dělají mnozí evangelisté, kteří při monstrózních akcích slibují nemožné, doslova zázraky na počkání a následně své nové ovečky opouští bez péče. Často takové jednání vede k mnohým zraněním. Pavel spíše vybízí k pochopení pravého účelu následování Krista, povzbuzuje k vytrvalosti slovy: „ *Nikomu nedáváme v ničem příležitost k pohoršení, aby tato služba nebyla uvedena v potupu, ale ve všem se prokazujeme jako Boží služebníci, v mnohé vytrvalosti, v souženích, tísní, úzkostech, pod ranami, v žalářích, nepokojích, vyčerpání, v bezesných nocích, v hladovění*“ (srov. 2 K 6,3-5).

Dalším problémem Korintských byl příliš otevřený vztah k okolnímu světu. Pavel varuje před svodou ze strany nevěřících. Naznačuje, že se dostali do potíží právě i díky tomuto přístupu. Pavel píše: „*Nedejte se zapřáhnout do cizího jha spolu s nevěřícími! Co má společného spravedlnost s nepravostí? A jaké spolužití světla s temnotou? Jaký souzvuk Krista s Beliálem? Jaký podíl věřícího s nevěřícím? Jaké spojení chrámu Božího s modlami? My jsme přece chrám Boha živého. Jak řekl Bůh: ‚Budu přebývat a procházet se mezi nimi, budu jejich Bohem a oni budou mým lidem.‘ A proto ‚vyjděte z jejich středu a oddělte se‘, praví Hospodin a ‚ničeho nečistého se nedotýkejte, a já vás přijmu‘ a ‚budu vám Otcem a vy budete mými syny a dcerami, praví Hospodin zástupů ‘‘. (srov. 2 K 6,14-18)*

Zde můžeme vidět, jak důležité toto poselství je, a to nejen pro Korintské. Po celou dobu existence křesťanské církve je tento problém přítomen. Pavel zde nadčasově, a tedy nejen obyvatelům Korintu připomíná, že mají dbát na svoje posvěcení. Samozřejmě

to neznamená, že nemají přestat žít v souladu s okolním světem, jen upozorňuje na pravou podstatu křesťanství a podstatu okolního světa.

Podobné poselství sděluje i církvi do Říma, píše: „*Nepřizpůsobujte se tomuto věku, nýbrž proměňujte se obnovou své mysli, abyste mohli rozpoznat, co je vůle Boží, co je dobré, Bohu milé a dokonalé*“. (srov. Ř 12,2) Díky těmto textům můžeme vidět, jak Pavel smýšlí a že si uvědomuje rizika, která okolní svět mladé církvi přináší. A historie mu dává za pravdu. I dnes je tato situace aktuální a nezbyvá, než na tento ambivalentní vztah upozorňovat a vyučovat jak tuto rozpolcenost zvládnout. V čem lze jasně rozeznat toto přizpůsobení se světu, je malá solidarita mezi členy církve. Církve se stále dělí na ty majetné a ty co majetek nemají. Ti kdo jsou movitější, zažívají větší úcty a respektu než ti ostatní. Podle mého názoru je oblast peněz dalším negativním rysem církve v Korintu. Je to vidět na Pavlově kritice jejich přístupu v prvním listu do Korintu. Zde, v druhém listu, připomíná horlivou štědrost mnohem chudších bratří a sester v Makedonii, aby si Korynští uvědomili, že i štědrost je projevem křesťanské lásky. Vysvětluje, že on sám od Korintských nic nechtěl, to ale neznamená, že druzí nemají nedostatek a nepotřebují podporu a pomoc. Vybízí k následování Kristova příkladu slovy: „*Znáte přece štědrost našeho Pána Ježíše Krista: byl bohatý, ale pro vás se stal chudým, abyste vy jeho chudobou zbohatli*“. Pavel zcela nesnižuje jejich původní záměr, jen je vybízí, aby své přesvědčení dotáhli do konce (srov. 2 K 8,10-11) a udělali to, s čím začali již před rokem. Proto, aby podpořil jejich rozhodování, povzbuzuje slovem, které v nich má vzbudit nadšení a radost z takového daru, píše: „*Každý ať dává podle toho, jak se ve svém srdci předem rozhodl, ne s nechutí ani z donucení; vždyť ,radostného dárce miluje Bůh‘. Bůh má moc zahrnout vás všemi dary své milosti, abyste vždycky měli dostatek všeho, co potřebujete, a ještě vám přebývalo pro každé dobré dílo, jak je psáno: ,Rozděлил štědře, obdaroval nuzné, dobrota jeho trvá navěky.*“ (srov. 2 K 9,7-9)

Druhý list do Korintu, je krásnou a praktickou ukázkou Pavlovy lásky. Přestože, sám apoštol, raději sám sebe ponižuje, odkrývá svojí citlivost a zranitelnost, aby se tak mohl přiblížit k těm, na kterých mu tolik záleží. Cele obnažuje své vášnivé a citlivé srdce, aby nikomu nebyl překážkou pro uchopení podstaty křesťanského života. V tom je Pavlova

jedinečná síla a může tím být příkladem pro náš každodenní život. Vede své Korintské a vlastně i celou církev k lásce, štědrosti a jednotě.

Tento list uzavírá slovy: *„Nakonec, bratří: žijte v radosti, napravujte své nedostatky, povzbuzujte se, buďte jednomyslní, pokojní, a Bůh lásky a pokoje bude s vámi. Pozdravte jedni druhé svatým políbením. Pozdravují vás všichni bratří. Milost našeho Pána Ježíše Krista a láska Boží a přítomnost Ducha svatého se všemi vámi.“* (srov. 2 K 13,11-13).

5. Závěr

5.1. Význam apoštola Pavla v minulosti

Na závěr mi dovoluje shrnout, jaký celkový a zásadní význam měla služba apoštola Pavla pro ranou a pomalu se utvářející církev.

Hned zkraje je třeba si uvědomit, že od počátku, kdy se Kristova zvěst otevřela zbytku světa, vládla uvnitř nového společenství nejistota, jaké pojetí a směřování toto společenství bude mít. Všichni intuitivně cítili, že nelze pokračovat ve stávajícím způsobu víry, ale žádný jiný model v tuto chvíli nebyl k dispozici. Prvotní církev z důvodu nejistoty, možná i z úcty k tradicím, chtěla křesťanství nejprve pojmout jako nový směr původního Judaismu a aplikovat tak i pro bývalé pohany praktikování obřizky a dalších pravidel. Díky tomu ale docházelo ke konfliktům, které bylo třeba adekvátně a prakticky řešit. A právě zde je vidět ta nezastupitelná a jedinečná úloha Pavlova. Jeho služba se stává mostem, mezi starými tradicemi, starým pojetím víry a mezi novou cestou, která stojí na jiných základech a na jiné zkušenosti. Pavel přináší zcela novou zprávu, novou výzvu pro učedníky. Přináší jedinečné poselství víry, kdy odvrací zrak od litery, od náboženských jistot a pasivity, k osobnímu vztahu k Ježíši, k osobnímu následovnictví a aktivnímu učednictví.

Pavel šel sám příkladem, on, farizej, pronásledovatel Kristových následovníků, se odvrátil od bezhlavého následování zákona a cele se oddal Ježíšovu příkladu a otevřel se působení Ducha svatého, který ho v intimním vztahu vyučoval a vedl. Pak už Pavel mohl zvolat jediné: *„Já však, odsouzen zákonem, jsem mrtev pro zákon, abych živ byl pro Boha. Jsem ukřižován spolu s Kristem, nežiji už já, ale žije ve mně Kristus. A život, který zde nyní žiji, žiji ve víře v Syna Božího, který si mne zamiloval a vydal sebe samého za mne.“* (viz. Gal 2/19-20). Právě tímto příkladem, svým zaujetím a zdravou neústupností dosáhl toho, že se prvotní církev přestala, alespoň částečně rozdělovat na ty pravověrné a ty jakoby došlé z venku. Srovnal startovací čáru, zbavil některé výhod ze zásluh a pomohl prosadit princip, že ospravedlnění není ze zásluh, ale z upřímné a poctivé víry. Říká: *„My jsme od narození Židé, a ne ‚hříšní pohané‘, víme však, že člověk se nestává spravedlivým před Bohem na základě skutků přikázaných zákonem, nýbrž vírou v Krista Ježíše. I my jsme uvěřili v Ježíše Krista, abychom došli spravedlnosti z víry v Krista, a ne ze skutků zákona. Vždyť ze skutků zákona, nebude nikdo ospravedlněn.“* (viz Ga 2,15-16)

Tento postoj je revoluční a popravdě i dnes je mnohým kamenem úrazu a zdrojem nepochopení.

Tím vším Pavel přispěl nastolení toho, co je pro církve důležité. Tím je jednota. Jednota, která nevychází z lidských pravidel a ustanovení, tak jak to bylo v časech staré smlouvy. Přispěl k jednotě, která vychází z následování Ježíše Krista a ze společenství v Duchu svatém. Díky této, byť křehké, jednotě, mohla církev růst. Právě díky této jednotě se podařilo zvládnout prvotní porodní bolesti a posunout se od církve nejisté, možná někdy vyděšené, rozhádané a bez pravidel, k dospívající církvi, která se postupně proměňovala v církev učednickou, poslušnou příkladu pána Ježíše Krista.

5.2. Význam apoštola Pavla v současnosti

Význam apoštola Pavla v současné době, lze vnímat v několika rovinách. Paradoxně jeho význam je stejně důležitý, jako při vzniku nové, mladé a v mnohém nezralé církve. V dobách Pavlových byli živí ještě mnozí současníci Kristovi, stále žili apoštolové, kteří provázeli Ježíše na jeho pozemské pouti a byli svědky mnohých zázraků a velikých činů. Také žili v době, kdy bylo pro každého člověka přípustné, že existuje nejen hmotný a racionální svět. Lidé Pavlovy doby byli také zvyklí přijímat autoritu, podřizovat se každodennímu boji o přežití a věřím, že také byli zvyklí řešit problémy v širším kontextu. Podle mého názoru žili v době, která byla více spirituální a v mnohém jednodušší. Dnes se církve potýkají s mnohými problémy, které by v období prvního století po Kr. vůbec nemohly vzniknout, a je někdy těžké jim nyní čelit. Ale i právě pro takové situace tu je poselství Pavlovo. Stejně jako v minulosti, i dnes dochází hlubokému porušování jednoty církve. Někdy je to z neznalosti, ale někdy jde o porušování, které je zcela úmyslné. Každý den ve světě vznikají nové církve, nová společenství, o jejichž úmyslech kolikrát nelze říct vůbec nic dobrého. Každé takové společenství s radostí hlásá povolání Kristem, nebo odmítnutí omezujících tradic a v důsledku jen štěpí jednotu církve, která musí být v šíření evangelia jednotná. Pod rouškou domnělé svobody, vedou své členy k pochybnému zdroji poznání. Vždy mám na mysli slova Kristova: *„Protože znal jejich smýšlení, řekl jim: „Každé království vnitřně rozdělené pustne a žádná obec ani dům vnitřně rozdělený nemůže obstát.“* (Mt 12,25) Právě zde, je tak důležité Pavlovi naslouchat. Všemi jeho listy, vším vyprávěním v knize skutků se táhne jedna zásadní linka a tou je jednota církve. Vidíme to při všech jeho misijních cestách, kdy místo vlastní slávy a domáhání se autority, ukazuje na jedinou autoritu, na jediný střed církve, kterým

je jemu tak milovaný Ježíš Kristus. Od počátku se snaží zjednodušit přístup lidí k evangeliu lásky, utiňuje spory, jmenuje své zástupce, ne pro svůj vliv, ale proto, aby dbali na jednotu církve a pečovali o nové křesťany. A tohoto příkladu je třeba dnes následovat, s o to větším zaujetím. Dnešní svět je v mnohém jednodušší, než v dobách apoštolových. Ale právě toto vede k rozštěpení. Proto dnes potřebujeme Pavlova příkladu uposlechnout, stejně tak jako kdysi, odložit spory, vlastní představu o pravdě a sjednotit se kolem jediného pravého a skutečného středu v církvi, kterým je jednoznačně pouze Pán Ježíš Kristus.

Další rovinou poselství apoštola Pavla pro dnešní dobu, je význam darů Ducha svatého pro církve. I v této oblasti panuje mnoho mýtů, omylů a nejasností. Celá evangelikální společenství budují na této doktríně učení svých církví a často se toto učení stává centrálním bodem zájmu těchto společenství. Co nám ale Pavel říká, že nejde o nějaký nákupní seznam, ze kterého nám je Bohem vybráno, k jakému účelu jsme primárně určeni. Za snahou těchto církví, dokonce vidím jistou formu zákonictví, které, byť nepřímé, říká, že při rozeznání našich duchovních darů a při naplnění Božího očekávání, budeme spaseni. Ale právě takový přístup Pavel odsuzuje a poukazuje, že není spásy skrze skutky, ale skrze víru v Ježíše Krista, říká: *„Milostí tedy jste spaseni skrze víru. Spasení není z vás, je to Boží dar; není z vašich skutků, takže se nikdo nemůže chlubit.“* (srov. Ef 2,8-9) Také zdůrazňuje, že dary Ducha nejsou určeny primárně pro nás, ale výhradně k růstu církve. Jmenuje soubor obdarování, ale jak jsem již napsal, nikoli jako nákupní seznam, nebo seznam písní na CD. Výčtem reaguje na konkrétní potřeby církve v Korintu. Jsem přesvědčený, že výčet obdarování tím nekončí. Církve stojí na službě mnohých členů s rozmanitými dary. A ani jeden, byť sebemenší dar, není méně důležitý, než ten druhý. Platí zde Pavlovo: *„A právě ty údy těla, které se zdají méně významné, jsou nezbytné.“* (srov. 1 K 12,22) A toto platí i pro dnešek, znovu platí, že církve jako živoucí celek, je tvořena jednotlivci, kteří mají přispívat k růstu církve právě tím svým obdarováním.

Na úplný závěr této kapitoly a vlastně celé této práce, mi dovoluete osobní vyznání, čím, je Pavel tak důležitý pro dnešní svět. Zásadním Pavlovým poselstvím je Lásky, Lásky, která překonává veškeré rozdíly, Lásky která se sama vydává, láska která se projevila v Ježíši Kristu. Je výzvou pro dnešek, i pro budoucnost. Je jedinou silou, která neztrácí na

hodnotě. Je to Agapé, kterou si při každé mši svaté můžeme připomínat v jedinečném spojení s živým Ježíšem Kristem, svaté Večeři Páně.

Seznam zkratek

Označení biblických knih je převzato z *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona: Nový zákon*, Ekumenický překlad, Praha: Česká katolická charita, 1987 (s vročením 1985).

AncB	Anchor Bible
ed.	edited, edidit, editio (vydal, vydání)
<i>EWNT</i>	<i>Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament</i> , I–III, ed. H. Balz – G. Schneider, Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz: W. Kohlhammer, 1980–1983
<i>ThWNT</i>	<i>Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament</i> , 11 sv., ed. G. Kittel – G. Friedrich, Stuttgart – Berlin – Köln: W. Kohlhammer, 1933–1979

Seznam použité literatury

BALZ, H., „Παῦλος“, *EWNT* 3 (1983), sl. 139-145.

BENEDIKT XVI., *Apoštol Ježíše Krista*, Praha: Paulínky, 2009.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona: Nový zákon, Ekumenický překlad, Praha: Česká katolická charita, 1987 (s vnočením 1985).

BORNKAMM, G., „πρέβυςκτλ“, *ThWNT* 6 (1959), str. 651-683.

DOUGLAS, J. D., ed., *Nový biblický slovník*, Praha: Návrat domů, 1996.

FITZMYER, J. A., *The Acts of the Apostles*, AncB 31, New York: Doubleday, 1998.

HELLER, J. *Výkladový slovník biblických jmen*, Praha: Advent-Orion, 2003.

KLIESCH, K., *Skutky apoštolů*, Malý stuttgartský komentář 5, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

MURPHY-O'CONNOR, J., *Paul: A CriticalLife*, Oxford: Oxford University Press, 1997.

NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, Praha: Kalich, 1956.

ORTKEMPER, F.-J., *První list Korintánům*, Malý Stuttgartský komentář 7, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

POLLOCK, J., *Svatý Pavel - Apoštol pohanů*, Praha: Návrat domů, 2003.

RYŠKOVÁ, M., *Pavel z Tarsu a jeho svět*, s exkursy S. Seifertové, Praha: Karolinum, 2014.

SCOTT, J. R. W., *Zápas mladé církve: Poselství skutků apoštolských*, Praha: Návrat domů, 1999.

SCHILLE, G., „Σαῦλος, Σαούλ“, *EWNT* 3 (1983), sl. 560-561.

STÖRIG, H. I., *Malé dějiny filosofie*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000

SÝKORA, J. L. - HEJČL, J., *Čtení z Písma svatého, Nový zákon – Skutky a listy apoštolské*, III. díl, v edici „Vše pro katolickou akci“, 1947.

TICHÝ, L., *Úvod do Nového zákona*, Svitavy: Trinitas, 2003².

TICHÝ, L., *Chvála Lásky*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2008.

TICHÝ, L., *První list Korintským*, Český ekumenický komentář k Novému zákonu 7, Praha: Centrum biblických studií – Česká biblická společnost, 2019.

Internetové zdroje

Korint [cit. 2020-5-10]. Dostupné na World Wide Web
<<https://cs.wikipedia.org/wiki/Korint>>.

Letniční hutí [cit. 2020-5-10]. Dostupné na World Wide Web
<https://cs.wikipedia.org/wiki/Letni%C4%8Dn%C3%AD_hnut%C3%AD>.

Charismatické hnutí [cit. 2020-5-10]. Dostupné na World Wide Web
<https://cs.wikipedia.org/wiki/Charismatic%C3%A9_hnut%C3%AD>.

Periandros [cit. 2020-5-10]. Dostupné na World Wide Web
<<https://cs.wikipedia.org/wiki/Periandros> >.